

LEADER BERGS- LAGEN.

REMISSUPPLAGA PROGRAMUTKAST TILL KOMMUNER
2007 07 03

ARBETSGRUPPEN FÖR LEADER BERGSLAGEN
LENNART STÅLBERG, SÖREN WALLIN MFL.

Handlingsprogram Leader Bergslagen – Sammanfattning

LEADER är ett EU-initiativ för landsbygdsutveckling som i sin uppbyggnad bygger på ett underifrån-perspektiv och ett partnerskap för genomförandet mellan offentlig, privat och ideell sektor. En god förankringsprocess är viktig i kommande arbete och det är angeläget att få med sig engagerade människor med intresse för områdets utveckling.

Handlingsprogrammet handlar inte om en organisation utan om ett arbetssätt för att fånga upp konstruktiva utvecklingsidéer i partnerskapet. Ändå vill vi med programmet peka på några centrala insatsområden som vi menar att Leader-arbetet i första hand bör ägna sig åt.

1. Utvecklingsstrategin

Utvecklingsstrategin omfattar fyra avsnitt:

- Analys
- LAG-grupp
- LEADER-område
- Strategi

Analys

Som underlag för strategin ligger en nulägesanalys som tar upp befolkningsutveckling, områdets ortstruktur samt näringsliv och företagande. Den summeras till en SWOT-analys som för företagen, den ideella sektorn och den offentliga sektorn går igenom områdets styrkor, svagheter, hot och möjligheter. Här tydliggörs vilka behov som finns för att området ska kunna utvecklas på ett bra sätt. Fokus ligger på aktiviteter som ingår i strategin.

Sammanfattningsvis ligger områdets utmaningar i att få en tillväxt som skapar nya företag och nya arbetstillfällen, nya arbetsformer för den ideella sektorn, samspel mellan offentliga sektorn och näringslivet beträffande ny utbildning samt gemensamma insatser för att öka inflyttningen främst från utvalda områden utomlands. Analysen behandlas utförligare i avsnitt 2.

Partnerskapet (LAG)

Programmet genomförs av ett partnerskap, LAG (local action group), som är en ideell förening för enskilda och institutioner med intresse och engagemang för bygdens utveckling. Föreningen har öppet medlemskap. Det innebär att LAG kan omfatta ett stort antal medlemmar. För Leader Bergslagen har stadgats att LAG:s styrelse skall ha en sammansättning där offentlig, ideell och privat sektor är företrädare med en tredjedel vardera i andelen styrelseposter.

All erfarenhet lär oss att styrelsen inte bör vara för stor. Likaså vill vi ha en geografisk fördelning med en representant i LAG-gruppen från varje kommun som ingår i föreningen, oavsett från vilken sektor man kommer. Dessutom tas hänsyn till könsfördelning och ålder.

Beträffande ledamöternas mandattid är det lämpligt att ledamöter väljs på 2 år, så att förnyelse i sammansättningen möjliggörs. Samtidigt är det en styrka om engagerade och kreativa ledamöter kan väljas om så att man kan få kontinuitet i arbetet. Det är dock viktigt att det finns mekanismer som gör att man kan byta ut ledamöter t.ex. när ny kompetens behövs som matchar förändringar i projektnriktning i LEADER-arbetet, som troligen kommer att förändras över tid.

Partnerskapet behandlas utförligare i avsnitt 7.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Områdets avgränsning

Leader Bergslagen omfattar totalt 11 kommuner eller kommundelar som ingår i kärnområdet till det skogs- och bruksområde som betecknas Bergslagen. Det är ett sammanhängande område med historisk bas i skogsbruk, gruvindustri och järnhantering som täcker Ludvika kommun med undantag för Ludvika tätort samt Smedjebackens kommun i Dalarna, Norbergs, Fagersta och Skinnskattebergs kommuner samt Virsboområdet i Surahammars kommun i Västmanlands län, större delen av Lindesbergs kommun, Ljusnarsbergs, Hällefors och Nora kommuner samt Ervallaområdet, den del av Örebro kommun som ingår i landskapet Västmanland, i Örebro län.

Totalt omfattar området ca 7 600 kvkm landareal vilket är ungefär lika stort som Västmanlands län, och ca 92 000 invånare. Befolkningen har minskat under senare år och inget i dagens läge pekar mot någon förändring av denna trend. Arbetsmarknaden domineras inom näringslivet av industriell verksamhet som är väsentligt större än rikets andel samt lägre andelar kvalificerade tjänster. Området har relativt låg företagstäthet och företagarkollektivet står genom hög medelålder inför omfattande generationsskiften. Området beskrivs utförligare i analysavsnittet.

Vision

Leader Bergslagen kommer 2015 att ha bidragit till en social, miljömässig, småskalig och ekonomiskt hållbar utveckling i regionen. Visionen fördjupas i avsnitt 3.

Strategi för LEADER Bergslagen

Strategin skall verka inom ramarna för det nationella landsbygdsprogrammet, där målen är att

- Förbättra jord- och skogsbrukets konkurrenskraft.
- Förbättra miljön på landsbygden.
- Förbättra livskvaliteten, bredda företagandet och främja landsbygdens ekonomi.

Strategin visar hur vi avser att arbeta för att uppfylla dessa mål.

När det gäller **jord- och skogsbrukets konkurrenskraft** anser vi att områdets grundförutsättningar är goda. Det finns tre kvalificerade högskole- och forskningsenheter etablerade i området; Skogsmästarskolan i Skinnskatteberg och Grimsö forskningsstation vilka ingår i Sveriges Lantbruksuniversitet samt Gastronomiska Institutionen i Grythyttan som ingår i Örebro Universitet. Dessa bör tillsammans och var för sig vara en garanti för aktiviteter som förstärker Bergslagens spetskompetens inom området.

Beträffande **miljön och landsbygden** ligger grundförutsättningen hos ett flertal privata företags miljöprofil, engagemang för miljöfrågor och fokusering på miljöförbättrande teknik inte minst inom förnybar energi. Därutöver kan man konstatera att Sveaskog i nuläget har etablerat två ”Ekoparker” i Bergslagen som kan få stor betydelse för ökad miljömedvetenhet i landsbygdens utveckling.

Inom ramen för **livskvalitet, breddat företagande och utveckling av landsbygdens ekonomi** kan noteras att Bergslagen med dess attraktiva landsbygdsmiljöer blandade med glesbefolkade skogsområden ligger påfallande nära Mälardalens befolkningskoncentrationer. Vi vill ta vara på detta som en grund för tillväxt i besöksnäringen. Beträffande landsbygdsekonomin bör det finnas förutsättningar för Bergslagens folkhögskolor och med den djupa folkrörelsetradition som finns här att på olika sätt erbjuda kompetensutveckling inriktad mot kooperativt företagande och småskaliga affärslösningar.

Strategin och de åtgärder som föreslås bli prioriterade i programmet behandlas i avsnitt 4.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Genomförandet

De åtgärdsområden som prioriteras i programmet faller inom tre huvudområden:

- **Aktiviteter som riktas mot privata sektorn med entreprenörskap och småföretagande.**
Här ingår stimulans såväl till utveckling av befintliga företag som till nyföretagande. Särskilt betonas diversifiering inom jord- och skogsbruksföretag, lokal livsmedelsproduktion, besöksnäring, avknoppning från de större företagen och nätverk för att erbjuda kvalificerade tjänster till de större företagen. Dessa åtgärder beräknas ta ca 40 % av programmets budget.
- **Aktiviteter riktade mot den ideella sektorn.**
Här ingår stimulanser till utvecklingsgrupper med idéer för utveckling av samverkan mellan byar och orter, gärna över kommungränser, försök med kooperativt företagande för lokala servicefunktioner samt särskilda ungdomssatsningar. Ca 25 % av budgeten går dit.
- **Aktiviteter som främst berör offentliga sektorn.**
Här ingår aktiviteter för att lyfta fram Bergslagen som inflyttningsregion; arbetet i denna del riktas främst utomlands. Ca 10 % av budgeten beräknas gå dit.
- **Aktiviteter som berör samspelet mellan offentlig sektor, näringsliv och ideell sektor**
Här ingår utveckling av yrkesutbildning som svarar mot den lokala arbetsmarknadens behov samt aktiviteter som stöd till avknoppning av personaldriven verksamhet där det finns förutsättningar för detta. Ca 10 % av budgeten beräknas gå dit.

Dessa delar behandlas utförligare i avsnitt 4.

Härutöver ingår ytterligare två delar av stor betydelse för hela processen:

- **Uppföljning och utvärdering**
Arbetet inom Leader Bergslagen skall ske efter principer om en lärande organisation, där man systematiskt tar vara på erfarenheter av genomförda projekt som en bas för nya projekt.
- **Utbyte med andra länder**
En viktig del av EU-arbetet är att man kan lära sig av andras erfarenheter över nationsgränser. Leader Bergslagen avser att arbeta för ett sådant utbyte. Ca 3 % av budgeten för resp. insatsområde avsätts till sådant utbyte.

Dessa frågor behandlas under avsnitt 5 och 6.

Organisation och bemanning

Ansökan omfattar en budget med en årlig resursram på ca 7 milj. kr, varav 30 % finansieras av deltagande kommuner och resten med hälften var av Svenska staten och EG-kommissionen. I genomförandet förutsätts att respektive projektägare lägger in egen arbetad till ett värde av ca 40 procent av de offentliga medlen.

För hanteringen av dessa medel utses en verksamhetsledare samt två eller flera biträdande projektledare med olika kunskapsprofil som arbetar med ansvar för skilda delområden av programmet. Stöd till ekonomiadministration, IT-tjänster mm beräknas kunna fås från den kommun där kansliet placeras. Totalt beräknas 15 % av budgeten avsättas dit inkl utvärderingsarbetet. Dessa frågor behandlas djupare under avsnitt 7.

REMISSUPPLAGA
2007 07 03

2. Analys

Områdets orts- och näringsstruktur

Områdets utsträckning

Leader Bergslagen omfattar med vår avgränsning områden i elva kommuner i Mellansverige. Området sträcker sig från Ludvikas Finnmarksområden i norr till södra delen av Västmanland med gränstrakterna mot Närkeslätten i söder. I öster går området från Norberg och slutar bortom Hällefors mot Värmland i väster. Området är knappt 110 km i nord-sydlig riktning och som mest 100 km från öster till väster.

Den samlade markarealen ligger på ca 7 600 km², vilket är något större än Västmanlands län. Av arealen utgörs nära 90 procent av skog; stora delar av denna areal ägs av privata bolag med Bergvik som dominerande aktör. Bara 4 procent av marken är åkermark, vilket står i bjärt kontrast mot omgivande slättbygder.

Bergslagen som begrepp har ingen exakt avgränsning, det är ett område som ligger i periferin av främst tre län; Dalarna, Västmanland och Örebro. I andra sammanhang har man också räknat in delar av Värmland, Gästrikland, Norduppland och delar av Sörmland. Här arbetar vi dock med vad som kan betecknas som Bergslagens kärnområde med de kommuner och delar av kommuner som anges nedan.

Befolkning i kommunerna

Området med den avgränsning som har valts har totalt 92 000 invånare. Det omfattar befolkningsmässigt små kommuner där de största, Ludvika och Lindsberg, som helhet ligger på 25 000 resp. 23 000 invånare. Fagersta, Smedjebacken och Nora ligger i ett spann mellan 10 000 och 12 000 invånare och Norberg, Skinnskatteberg, Ljusnarsberg och Hällefors har mellan 5 000 och 8 000 invånare. Härutöver ingår Ervalla i Örebro kommun och Virsbotrakten i Surahammars kommun med 1 100 resp. 1 800 invånare. Områden som inte ingår i Leader Bergslagen är Ludvika stad med 14 000 invånare och Fellingbroområdet i sydöstra delen av Lindsberg med 2 200 invånare.

Tabell 1 Befolkning år 2006, befolkningstäthet och befolkningsutveckling efter 1980.

Kommun	1980	1990	1995	2000	2005	2006	Yta km ²	Inv/km ²
1863 Hällefors	10 576	9 346	8 710	8 025	7 627	7 539	1 034,30	7,3
1864 Ljusnarsberg	7 006	6 488	6 261	5 651	5 317	5 243	598,39	8,8
1880 Örebro, N Axberg (f.d. Ervalla)	1 086	1 114	1 116	1 137	1 100	1 070	66,66	16,1
1884 Nora	10 211	10 516	10 799	10 465	10 472	10 482	631,33	16,6
1885 Lindsberg ex Fellingsbro, del	22 108	21 992	22 265	21 220	20 999	20 871	1 267,45	16,5
1904 Skinnskatteberg	5 346	5 343	5 262	4 855	4 761	4 752	679,32	7,0
1907 Surahammar, Virsboområdet	2 018	1 841	1 808	1 661	1 617	1 614	126,21	12,8
1962 Norberg	6 843	6 665	6 503	5 939	5 866	5 843	433,17	13,5
1982 Fagersta	15 121	13 756	13 355	12 381	12 270	12 202	273,43	44,6
2061 Smedjebacken	13 389	13 282	12 782	11 598	10 812	10 715	970,41	11,0
2085 Ludvika exkl. Ludvika tätort	14 055	13 334	12 725	12 040	11 519	11 905	1 544,68	7,7
Totalt för området	107 759	103 677	101 586	94 972	92 360	92 236	7 625,35	12,1

Källa: SCB. För delområden har resp kommuns statistikkontor lämnat uppgifter.

Säfsenområdet i Ludvika har utpräglad glesbygdskaraktär. Även i övrigt har området en för Mellansverige låg befolkningstäthet med undantag för högre värden i Fagersta kommun.

Bergslagen har under lång tid haft vikande befolkningstal. Av statistik från 1950 och framåt framgår att flertalet kommuner nådde kulmen redan under 60-talet varefter man har haft en

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

successiv tillbakagång. Enda undantag från den bilden är Nora som hade sin hittills högsta folkmängd år 1995. Räknat från 1980 har folkmängden minskat med 15 000 invånare eller 15 procent.

Ljusnarsberg är den kommun som har haft den starkaste minskningen; där har man idag bara 55 procent av antalet invånare vid mitten av 50-talet då man låg på topp. Hällefors har idag två tredjedelar av sitt högsta värde. Ludvika, Fagersta, Norberg och Skinnskatteberg har tappat en dryg fjärdedel medan Smedjebacken och Lindesberg uppvisar mer måttliga tal med 16 resp. 8 procent. Nora har den bästa bilden med en minskning på bara 3 procent.

Befolkningsminskningen har medfört att regionen har markant högre andel äldre än genomsnittet för riket. Mer än var femte invånare i regionen, 21 procent, är 65 år eller äldre. Andelen i riket är 17 procent. Andelen upp till 15 år och åldrarna 16-64 år är lägre än för riket. Om man inte lyckas få upp barnafödandet och öka inflyttningen kommer befolkningen gradvis att minska än mer.

Kommunerna och orterna med den svagaste befolkningsutvecklingen har långa avstånd till större arbetsmarknadsregioner. Från Fredriksberg till Borlänge är det ca 100 km, sträckan Kopparberg till Örebro är 80 km och Norberg-Västerås är 75 km. Nora har till stor del lyckats hålla ställningarna genom närheten till Örebro, 35 km, och de pendlingsmöjligheter som finns dit. För Smedjebacken har minskningen på den lokala arbetsmarknaden delvis kompenseras av ökad utpendling bl.a. till Borlänge på 45 km avstånd.

Följande tabell visar en kalkyl över befolkningsutvecklingen på några års sikt, baserad på förutsättningen att regionen utvecklas med samma förändringar i barnafödandet som i riket, att man får ungefär samma struktur på flyttningsströmmarna som under de senaste 10 åren samt att man får ungefär samma andel av invandringen som hittills. Med utgångspunkt från 2006 års befolkningstal ger beräkningen en fortsatt successiv minskning av befolkningen för området totalt, men i betydligt lugnare takt än med de förändringar vi har sett under de senaste 15 åren.

Tabell 2. Kalkylerad befolkningsutveckling i Bergslagen 2005-2015

Kommun/Kommundel	2006	2010	2015
1863 Hällefors	7 539	7 438	7 145
1864 Ljusnarsberg	5 243	5 137	5 018
1880 Örebro, Ervalla	1 070	1 110	1 154
1884 Nora	10 482	10 714	10 916
1885 Lindesberg, del	20 871	21 113	20 953
1904 Skinnskatteberg	4 752	4 706	4 704
1907 Surahammar, del	1 614	1 629	1 600
1962 Norberg	5 843	5 797	5 741
1982 Fagersta	12 202	12 462	12 555
2061 Smedjebacken	10 715	10 422	10 012
2085 Ludvika, del	11 905	11 814	11 611
Totalt Bergslagen	92 236	92 342	91 409

Källa: egna beräkningar baserade på de senaste tio årens trender och SCB:s kalkyler över befolkningsutvecklingen i riket.

Även om befolkningen totalt verkar kunna stabiliseras får vi under perioden kraftigt ökande andelar åldringar, vilket ställer ökade krav på den kommunala ekonomin. Mycket talar också för att andelen i de yrkesverksamma åldrarna kommer minska, vilket tenderar att minska kommunernas skattebas.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Tätorter och ortsstrukturer

Området har en hög tätortsandel; 73 procent av befolkningen är bosatta i orter med minst 200 invånare. Det motsvarar ca 69 000 invånare. På samma sätt som på kommunnivå domineras också ortsstrukturer av små enheter. Fagersta tätort, som hos SCB redovisas gemensamt för orterna Fagersta och Västanfors, är den största tätorten med knappt 11 000 invånare.

Tabell 2 Tätortsstruktur i Bergslagen 1980-2005.

Tätort (er)	1980	1990	1995	2000	2005	Diff 80-05	Procent
Fagersta	13965	12318	11931	11029	10890	-3075	-22,0 %
Lindesberg	8440	8682	9050	8668	8752	312	3,7 %
Nora	6235	6306	6648	6398	6496	261	4,2 %
Smedjebacken	8020	7286	6657	5660	5121	-2899	-36,1 %
Hällefors	7491	6278	5654	5128	4797	-2694	-36,0 %
Norberg	5658	5310	5103	4644	4634	-1024	-18,1 %
5 orter med 2000-3500 invånare	18687	16333	15708	14231	13619	-5068	-27,1 %
6 orter med 700-1600 invånare	7047	6399	6246	5846	5595	-1452	-20,6 %
9 orter med 450 - 700 invånare	6517	6136	5450	5226	5060	-1457	-22,4 %
10 orter med 200-400 invånare	3054	2968	3646	3300	3159	-504	-16,5 %
4 orter som minskat till <200 inv	835	880	690	587	521	-463	-55,4 %
Totalt 40 tätorter	85949	78896	76783	70717	68644	-17305	-21,0 %
Glesbygdsboende i området	25047	27393	27292	26460	25735	688	2,7 %
Tätortsandel av befolkningen	77,4%	74,2%	73,8%	72,8%	72,7%		

På samma sätt som befolkningen har minskat totalt ser vi kraftiga minskningar för tätorterna. Den totala minskningen från 1980 är kraftigare här än totalt för kommunerna. Intressant att notera är att boendet utanför tätorterna uppvisar ett litet plus under perioden, vilket gör att tätortsandelen minskar.

Bara ett fåtal orter har lyckats öka sin befolkning; det gäller Nora och Ås i Nora kommun, som tillsammans har ökat med 300 personer från 1980. Lindesberg och Gusselby i Lindesbergs kommun har ökat med knappt 400 invånare under samma tid. Till bilden hör också att ett par orter i Smedjebackens kommun har vuxit så att man nu ingår bland de orter som har minst 200 invånare. Värt att notera är också att det egentliga landsbygdsboendet idag är ungefär lika stort som för 25 år sedan. En viss minskning har skett efter en topp kring 1990. I övrigt har vi samma mönster som för befolkningsutvecklingen totalt, vilket innebär att vi har kraftiga minskningar i både större och mindre orter runt om i hela Bergslagen.

Den småskaliga ortsstrukturer innebär att bosatta i regionen måste vända sig till angränsande större regioner för att få del av en mer expansiv arbetsmarknad och mer kvalificerad service. Falun-Borlänge, Västerås, Örebro och Karlstad har sådana roller ifråga om högre utbildning, kvalificerad sjukvård, ett bredare utbud av handel och kulturinstitutioner. Befolkningens ringa storlek sätter klara gränser för utbudet av kollektivtrafik för pendling och serviceresor. Samtidigt kan sägas att särskilt Västmanland kan peka på goda erfarenheter av hur effektiva transporter kan bidra till regionförstoring och vidgare lokala arbetsmarknader.

Områdets infrastruktur

Områdets större orter knyts samman med Riksväg 50, Bergslagsdiagonalen, i nord-sydlig riktning mot Borlänge resp. Örebro, Rv. 68 från Lindesberg till Storsvik utanför Sandviken, Rv. 63 mellan Kopparberg och Filipstad samt Rv. 66 från Ludvika mot Västerås. Vägarnas standard och framkomlighet är fränsett väg 63 relativt god.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Den del av järnvägsnätet som berör området är Godsstråket genom Bergslagen, som passerar Fagersta mot Frövi och Örebro, Bergslagsbanan med sträckningen Borlänge via Ludvika mot Frövi resp. Ställdalen mot Hällefors samt Bergslagspendeln Ludvika mot Västerås. Av dessa har Godsstråket bäst standard. Bergslagspendeln har dålig standard delen Fagersta - Ludvika.

Flygplatser finns i angränsande större kommuner – Örebro, Västerås och Borlänge. Ingen av dessa anläggningar har dock sådan omfattning på trafiken att man kan stå på egna ben; verksamheten bygger på omfattande lokala och regionala driftbidrag.

Kollektivtrafiken på järnväg är väl utbyggd i Västmanland och har relativt god standard också i Örebro län medan den är sämre och har klart sämre komfort i Dalarna. Busstrafiken svarar för viktiga kompletteringar som inte kan hanteras med järnväg. Genom den tunga godstrafikens slitage på näten prioriteras investeringar och underhållsinsatser till de tyngsta stråken, ofta på bekostnad av satsningar på mindre trafikerade leder.

IT-infrastrukturen har under senare år byggts ut så kraftigt att bredbandsanslutningar med hög kapacitet nu finns tillgängliga i stort sett över hela området. På det sättet skapas möjligheter att erbjuda kvalificerade IT-tjänster också i mindre orter.

Näringsstrukturen

Befolkningen i Bergslagen har historiskt haft sin försörjningsbas i skogsbruk, sågverk och skogsindustri samt gruvor, järnbruk, stålverk och tung verkstadsindustri. Arbetskraften var i stor utsträckning bunden till en eller ett par större företag som dominerade verksamheten i sin resp. kommun och man såg med oblida ögon på ansatser att få fram andra företag. Genom näringslivets strukturomvandling har stora delar av denna bas minskat kraftigt och i flera fall som för gruvnäringen helt upphört. Effekten av förändringarna har i samtliga fall blivit en totalt sett mindre arbetsmarknad än tidigare.

Trots kraftiga minskningar i basnäringarna är industrin fortfarande dominerande bransch. Också där nya företag har vuxit fram har det skett främst inom industrin. Det gäller bryggerier i Kopparberg och Grängesberg, undantaget turistnäringen i Fredriksberg och en mer diversifierad verkstadsindustri i Smedjebacken. Totalantalet sysselsatta är idag dock väsentligt lägre än tidigare. Därmed erbjuds också totalt sett färre möjligheter för befolkningen av få sin försörjning lokalt. Som effekt har vi fått en kraftigt ökad arbetspendling. Många har också tvingats eller valt att flytta för att söka sin försörjning i andra delar av landet. Denna process återspeglas i minskningarna av befolkningen i flertalet orter och kommuner. Som exempel på svårigheten att få igång ny verksamhet kan nämnas de omfattande satsningar som har skett i Grängesberg i kölvattnet till avvecklingen av gruvdriften där. Insatserna summerar till hundratals miljoner kr medan de synliga effekterna handlar om enstaka arbetstillfällen. Tillväxten i bryggeriet har skett utan statligt stöd.

På detaljerad nivå är mönstret tydligt i orter som tidigare dominerades av en bransch som gruvor i Ställdalen, Stråssa, Håksberg, Blötberget och Grängesberg, minskande stålindustri i Fagersta, Smedjebacken, Norberg och Virsbo, minskad eller avvecklad skogsindustri som i Rockhammar, Skinnskatteberg och Fredriksberg.

Självbilderna att man tillhör ett förlorande lag är ofta lika destruktiv som förändringen i sig. En effekt som uppenbart finns där, är den kulturella förändringen av en ort som går från att vara säte för företag med framgångsrik, konkurrenskraftig verksamhet till att bli ett område som präglas av ständiga misslyckanden och felsatsningar. På samma sätt som att framgång smittar och föder framgång, verkar också motgång lätt följas av andra motgångar.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Dagens näringsstruktur kännetecknas av låga andelar av sysselsättningen i jordbruket och skogen. Gruvindustrins tidigare dominans syns nu enbart i form av vissa mineralbrott. Tillverkningsindustrin svarar för 34 procent av antalet arbetsplatser och minskar successivt sin andel till förmån för en växande service- och tjänstesektor. Den tidigare slagsidan mot ett fåtal mycket arbetsplatser i de enskilda kommunerna är på väg att minska. Fortfarande svarar dock de stora företagen ofta för hälften av industrisysselsättningen i enskilda orter.

Tabell 3. Näringsstruktur 2005 i Bergslagen Förvärvsarbetande dagbefolkning fördelad på grova branscher

Område	Jo-sko	Ind mn	Bygg	HaTrp	Priv tj	Ftgjtj	Mynd	Utbildn	Sjvsoc	Övr.	Totalt
Hällefors	100	943	143	350	246	118	63	352	557	52	2 924
Ljusnarsberg	38	567	85	225	75	81	74	177	336	72	1 730
Örebro- Ervallaområdet	4	32	17	53	18	36	19	30	54	1	264
Nora	102	861	259	419	185	262	122	423	638	45	3 316
Lindesberg, del	326	2 790	479	1 023	413	416	489	1 207	2 066	106	9 315
Skinnskatteberg	143	503	59	161	96	94	66	246	233	27	1 628
Virksområdet	16	418	44	96	52	33	16	102	125	6	908
Norberg	58	405	162	193	93	94	91	189	336	48	1 669
Fagersta	30	2 947	357	613	281	281	256	574	1 004	143	6 486
Smedjebacken	116	1 274	257	427	195	143	95	381	601	34	3 523
Ludvika exkl. L stad	193	1 062	201	390	196	200	157	322	430	24	3 175
Bergslagen	1 126	11 802	2 063	3 950	1 850	1 758	1 448	4 003	6 380	558	34 938
Andelar i Bergslagen	3,2	33,8	5,9	11,3	5,3	5,0	4,1	11,5	18,3	1,6	100
Andelar i Riket	1,9	18,1	6,0	18,6	7,3	13,6	5,7	11,1	16,4	1,3	100

Källa: SCB:s sysselsättningsstatistik, kompletterade med viss annan detaljinformation för kommundelarna

Trots den kraftiga minskning som har skett svarar industrin fortfarande för över en tredjedel av områdets totala sysselsättning, vilket är nästan dubbelt så högt som för riket. Andelen inom jord och skog är högre än i riket. Tjänstenäringsarna, fränsett utbildning, social- och sjukvård, är allmänt svagare företrädna här. Det syns tydligt för handel och transporter, vilket inkluderar partihandeln samt företagstjänster som bl.a. inkluderar vissa konsulttjänster.

Skillnaden är mindre, men den finns också där, för gruppen privata tjänster som omfattar verksamhet som hotell och restauranger, friluft- och sportanläggningar, frisörer, skönhets-salonger, konsthantverk och fristående kulturutövare.

En tolkning av denna bild är att området över tiden inte har lyckats attrahera etablering och utveckling av mer kvalificerade tjänstenäringsar. Det är en utveckling som istället sker i angränsande större regioner. Vidare saknas många offentliga tjänster som går utöver den grundläggande nivån som riktas enbart mot lokalbefolkningen.

En faktor av betydelse för framtiden är att det inom Bergslagen finns många lokala grupperingar som gör värdefulla insatser till gagn för sin egen bygd och den lokala miljön. Ofta kan inflyttande ta en aktiv roll i sådana sammanhang. Dessa lokala utvecklingsgrupper ger både förutsättningar, och är med och skapar nya verksamheter. Dessutom leds de ofta av personer med en god entreprenörsförmåga.

En genomgång av områdets företagsstruktur visar att **jord- och skogsbruket** har sin tyngdpunkt mot skogen medan det renodlade jordbruket förekommer mycket sparsamt i Bergslagen. Många transportföretag och är också inriktade mot skogstransporter. I sammanhanget kan nämnas att antalet registrerade företag inom jord- och skogsbruk är betydligt större än antalet registrerade förvärvsarbetande i sektorn. Vi har således en stor grupp företag i sektorn vars ägare har annan huvudsaklig verksamhet och därmed inte registreras som jord- eller skogsbrukare.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Företrädare för sektorn brukar betona att det kan vara fruktbart att använda ett vidare sektorsbegrepp än jord- och skogsbruk, ”de gröna näringarna”, för att tydligare belysa sektorns vikt. Då inkluderas också primärnäringarnas förädlingsled med livsmedelindustrin, sågverk och skogsindustri mm. Sektorns storlek och betydelse blir självklart med en sådan avgränsning större, ca 10 procent av totala sysselsättningen.

Industristrukturen kännetecknas av att de ledande företagen i respektive kommun ofta har en mycket kvalificerad, konkurrenskraftig verksamhet där man i många fall med arbetar med egna produkter. Så tillhör ABB i Ludvika med sin kärnverksamhet den absoluta frontlinjen i världen. Samma sak gäller också för bl.a. SECO Tools i Fagersta, System Air i Skinnskatteberg, Frövifors bruk och Meritor HVS AB, f.d. Volvo i Lindesberg. Dessa företag har egen FoU med mycket hög kompetens, som dock i regel är bunden till resp. företags egna behov. Här finns farhågor för att vissa företagsfusioner kan leda till att utvecklingsavdelningar flyttas från området till de nya ägarnas säte.

Vid sidan av de större företagen finns en undervegetation av mindre företag där vissa har rollen som underleverantörer och serviceenheter för de större och andra arbetar fristående och mot en lokal och regional marknad. Vetskapen om att det finns mycket kvalificerad kompetens innanför fabriksgrindarna hos de stora företagen har gjort att man har haft vissa trevare för att få företagen att lämna över produktidéer som ligger utanför deras kärnverksamhet. I allt väsentligt har dock sådana försök misslyckats.

Industristrukturen domineras av stålindustrin och verkstäder som enskilt största branscher. Härtill finns viss verksamhet också inom livsmedel med bryggerier som en viktig del samt sågverk, träbearbetning och pappersbruk som delar av den gröna sektorn.

Handeln har sin tyngdpunkt i lokalt inriktad dagligvaruhandel. Den väl så stora kapitalvaruhandeln är svagare företrädd i området; den ligger i stället i de större centra som omger Bergslagen. Likaså ligger merparten av den viktiga partihandeln med logistikcentra och lagercentraler i områden runt omkring Bergslagen. **Transportnäringen** är i huvudsak anpassad till lokala och regionala behov.

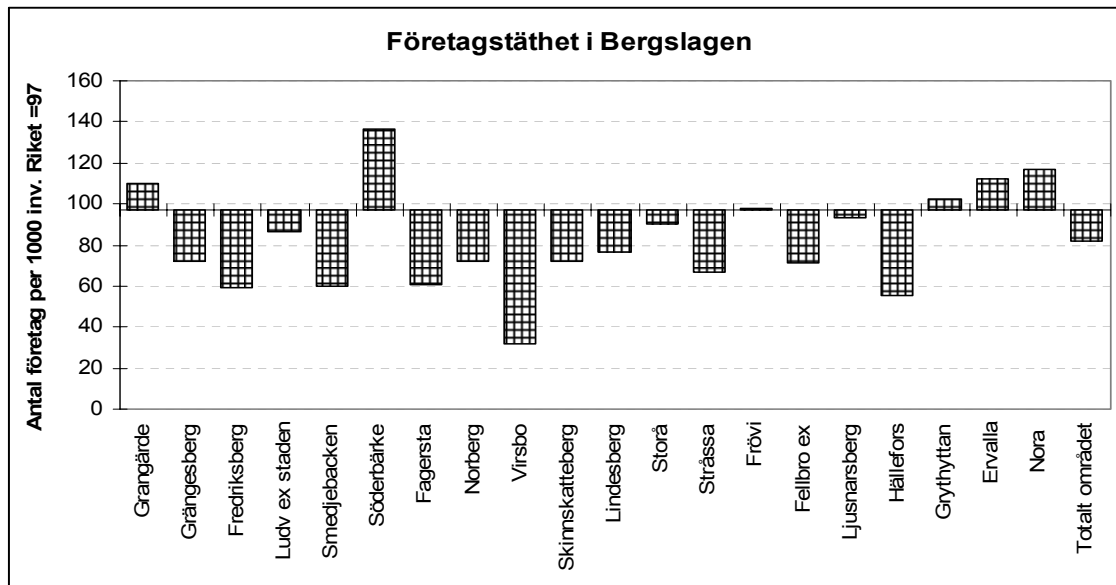
Trots starkt varumärke har Bergslagen aldrig lyckats bygga upp någon mer omfattande **besöksnäring**. Den egentliga besöksnäringen, hotell, restauranger, stugbyar, camping och vandrarhem, resebyråer och andra fritidsanläggningar har inte mer än ca 250 företag och ca 550 årsanställda. Härtill kommer vissa anläggningar som är knutna till kedjeföretag. Den statistik som mäter beläggningen vid dessa anläggningar visar låga eller mycket låga tal vid anläggningarna i Västmanlands och Örebro län medan Dalarnas län är den starkaste destinationen utanför storstadsområdena. I Bergslagen är det dock bara Fredriksberg i Ludvika kommun som har en anläggning med mer omfattande övernattningsanläggningar. Säfsenanläggningen är jämte Branäs i Värmland den största vinteranläggningen utanför fjällkedjan och Säfsen i sig svarar för nästan en fjärdedel av omsättningen vid boendanläggningarna i området.

Många försök har gjorts för att förstärka besöksnäringen. Ett av problemen är att det finns så få stora aktörer i området som själva har drivkraft och resurser att satsa på marknadsföringen. Därför blir företagen ofta hänvisade till kommunala initiativ, vilka inte alltid sker i samklang med företagens intressen. Samtidigt kan dagens låga siffror ses som en potential för besöksnäringen, om det kan ske professionellt och i samverkan mellan berörda företag.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Företagstäthet

Andelen registrerade företag per 1000 invånare ger ett mått på omfattningen av företagandet totalt sett i området. Bilden nedan visar andelen ställt mot befolkningen på såg låg nivå som materialet tillåter.

Bilden blir övertydlig; orter och kommundelar som idag har betydande dominans av ett fåtal företag har lägre företagstäthet. Det verkar också vara så att det hänger kvar över tiden; orter som har haft sådan dominans, t.ex. Fredriksberg, ligger fortfarande kvar på en låg andel företag per invånare. Området som helhet ligger klart lägre än genomsnittet för riket.

Bara ett fåtal områden har högre andel registrerade företag än genomsnittet för riket. Söderbärke har det högsta värdet. Lägst ligger Virsbo, Fredriksberg, Smedjebacken och Hällefors. De överlag låga andelarna är ett uttryck för att det krävs åtskilligt för att det lokala företagsklimatet skall bli så gynnsamt att många fler än idag ska våga språnget och etablera sig som entreprenörer.

Följande tabell visar ett sätt att mäta storleken på den ideella sektorn/sociala ekonomin per län. Här mäts antalet arbetsställen i ekonomiska föreningar, vilket troligen är den vanligaste formen för kooperativt företagande.

Tabell 4. Antal arbetsställen i ekonomiska föreningar per 10 000 invånare länsvis 1993 och 1999 till 2005

Län	1993	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Örebro	6,8	6,3	7,0	7,2	7,5	7,2	7,2	7,3
Västmanland	7,0	7,4	8,2	7,8	7,7	7,8	7,7	8,2
Dalarna	11,6	10,8	11,5	10,5	11,0	11,1	11,4	11,5
Sverige	6,1	7,6	8,1	8,0	8,1	8,2	8,3	8,5

Källa: Westlund (2006), se nedan.

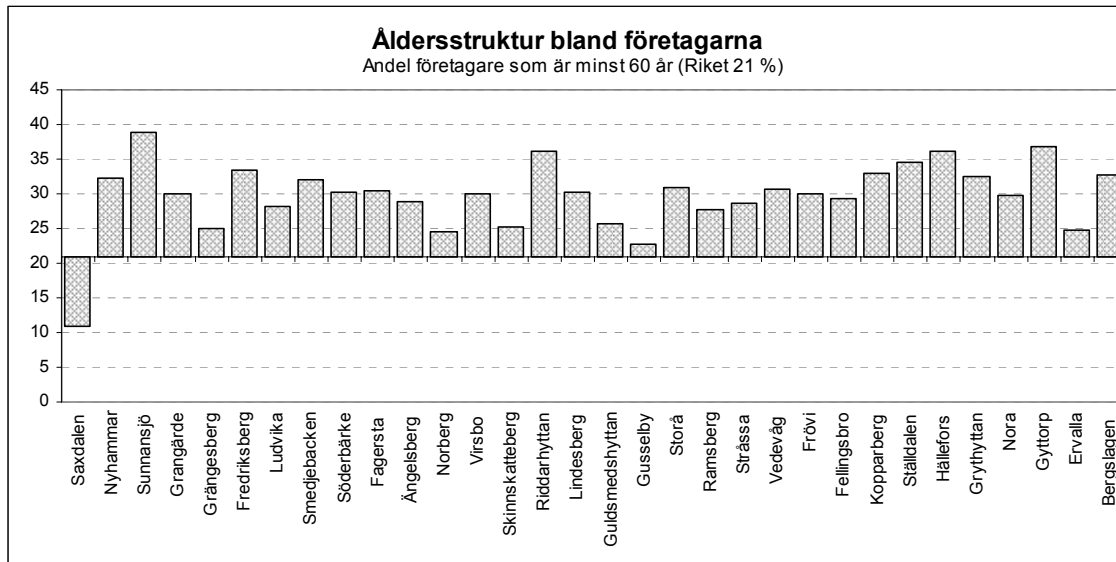
Mätt så här uppvisar Dalarna en nivå klart över riksgenomsnittet, medan Örebro och Västmanland ligger strax under. Av dessa län är det dock bara Dalarna som inte har ökat sin andel. Dalarna är ändå det enda län som under perioden 1999 – 2004 har ökat andelen anställda i ekonomiska föreningar¹.

¹ Källa: Hans Westlund (2006), Social ekonomi, socialt kapital och lokal utveckling, NUTEK.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Ett problem som börjar aktualiseras är att många bland företagarna på samma sätt som övriga befolkningen nu börjar närma sig pensionsåldern. Problemet är uppmärksammat på nationell och regional nivå eftersom *åldersstrukturen bland företagarna* är sådan att andelen äldre i denna kategori är klart högre än hos övriga befolkningen. Bilden nedan visar att problemet är ännu större här än på riksnivå. Där andelen är en femtedel i riket är var tredje företagare i Bergslagen 60 år eller äldre. I vissa orterna är nära hälften av företagarna i den åldersgruppen.

Redan pensionerade företagare uppgår till 6 procent i riket och hela 15 procent i Bergslagen. Det är uppenbart att näringslivet i Bergslagen kommer stå inför betydande utmaningar inom dessa områden under lång tid framöver. Bara Saxdalen har en relativt gynnsam bild.

Något om branschstrukturen

Bestämning av branschtillhörighet för arbetskraften sker genom att företagare och anställda knyts till det företag varifrån man har merparten av sin inkomst. För företagen görs bestämningen i samband med registreringen av verksamheten. I många företag är ägaren vid sidan av företagandet också anställd i annan verksamhet. Om man har huvuddelen av sin försörjning därifrån visas man i statistiken under annan branschkod. Detta visar sig bl.a. i vår sysselsättnings- och branschstatistik, inte minst för jord- och skogsbruk, där vi har betydligt fler registrerade företag än det registrerade antalet sysselsatta.

I statistiken ingår aktieföretag, enskilda firmor, handels- och kommanditbolag, rörelsedrivande stiftelser samt ekonomiska föreningar. Rörelsedrivande ideella föreningar registreras inte i det här sammanhanget. Antalet företag i området summeras f.n. till ca 7 700. Härutöver finns vissa kedjeföretag med säte på annat håll verksamma i området.

För **jord- och skogsbruk** är antalet företag i området 2 800 medan antalet förvärvsarbetande i branschen beräknas till 1 100. Detta belyser den stora delen kombinationssysslor i sektorn.

Inom **industri inkl gruvor och energi** finns ca 700 företag där drygt tioalet stora aktörer svarar för ca halva antalet anställda. **Byggsektorn** omfattar ca 750 företag där flertalet har bara en eller ett par medarbetare. **Besöksnäringen** har ca 250 företag där bara en handfull har fler än 10 anställda. Övriga **hushållsinriktade tjänster** har knappt 500 företag där nästan samtliga drivs som enskilda firmor eller handelsbolag.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Ca 400 företag arbetar med olika typer av **företagstjänster** såsom bokföringsbyråer, tekniska konsulter, annan konsultverksamhet, bevakning, städning mm. Största företag är STRI och Vattenfall Hydro Power Systems i Ludvika med kvalificerade konsulttjänster och som vardera har ett 50-tal anställda. I övrigt har branschen främst fåmansbolag. Städföretag och sotning samt enstaka bokföringsbyråer utgör undantag med företag upp till 15 anställda.

Resterande dryga 2100 företag fördelas på handel, främst detaljhandel och transporter samt en liten grupp företag verksamma med utbildning, sjukvård och omsorg.

För att ge en bild av branschstrukturen för den ideella sektorn och sociala ekonomin i området presenteras nedan statistik på länsnivå över branschtillhörighet för ekonomiska föreningar. Materialet har inte tagits fram på lägre nivå än län.

Tabell 5. Ekonomiska föreningar bildade från 1985 och som fanns kvar 2005 efter län och bransch

Län	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	Ej	Tot
Örebro	2			4	2	4	12	3	6	1	35	19	6	40	1	135	
Västmanland	8			3	2	2	8	6	4	1	43	39	6	33		155	
Dalarna	7			6	4	8	25	15	6	2	71	26	9	42	1	222	
Totalt dessa län	17			13	8	14	45	24	16	4	149	84	21	115	2	512	

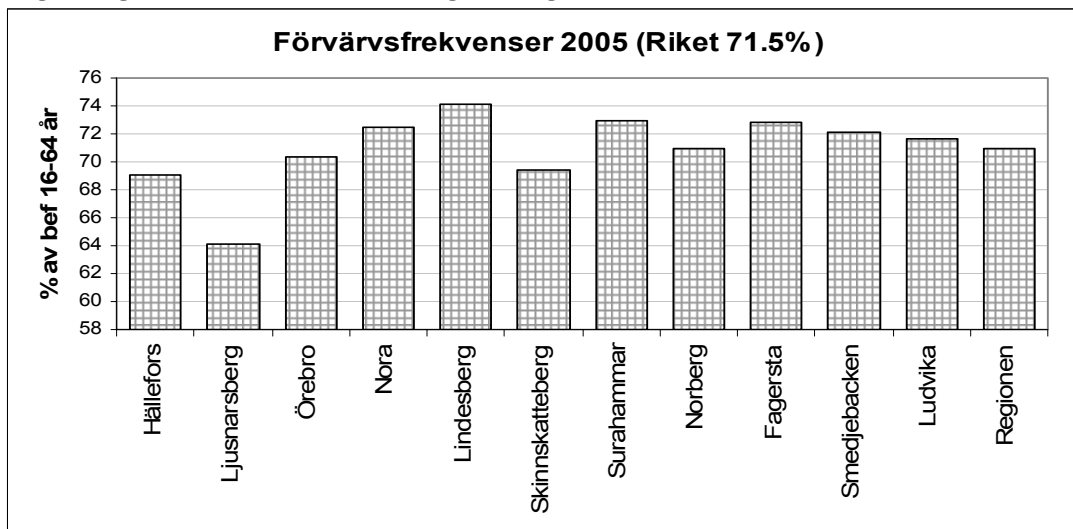
Anm: A= Jordbruk, jakt, skogsbruk; B= Fiske; C= Utvinning av mineral; D= Tillverkning; E= El-, gas-, värme- och vattenförsörjning; F= Byggverksamhet; G= Parti- och detaljhandel; H= Hotell- och restaurangverksamhet; I= Transport, magasinering och kommunikation; J= Finansiell verksamhet; K= Fastighets- och uthyrningsverksamhet, företagstjänster; L= Offentlig förvaltning; M= Utbildning; N= Hälso- och sjukvård, sociala tjänster, veterinärverksamhet; O= Andra samhälleliga och personliga tjänster; Ej= bransch saknas

Källa: Hans Westlund (2006) som ovan.

Tabellen visar att som i de flesta andra län ligger företags- och personliga tjänster (K till O) i topp när det gäller den del av den ideella sektorn som brukar kallas nykooperation. De tre länen visar även upp en betydande andel föreningar som sysslar med parti- och detaljhandel.

Förvärvsarbetande och arbetslöshet

Förvärvsfrekvensen, andelen förvärvsarbetande, ligger på ca 70 % av befolkningen 16-64 år. Andelen är obetydligt lägre än i riket. Ljusnarsberg ligger lägst medan grannkommunen Lindesberg är högst. Flera kommuner har idag lika hög förvärvsfrekvens som riket.

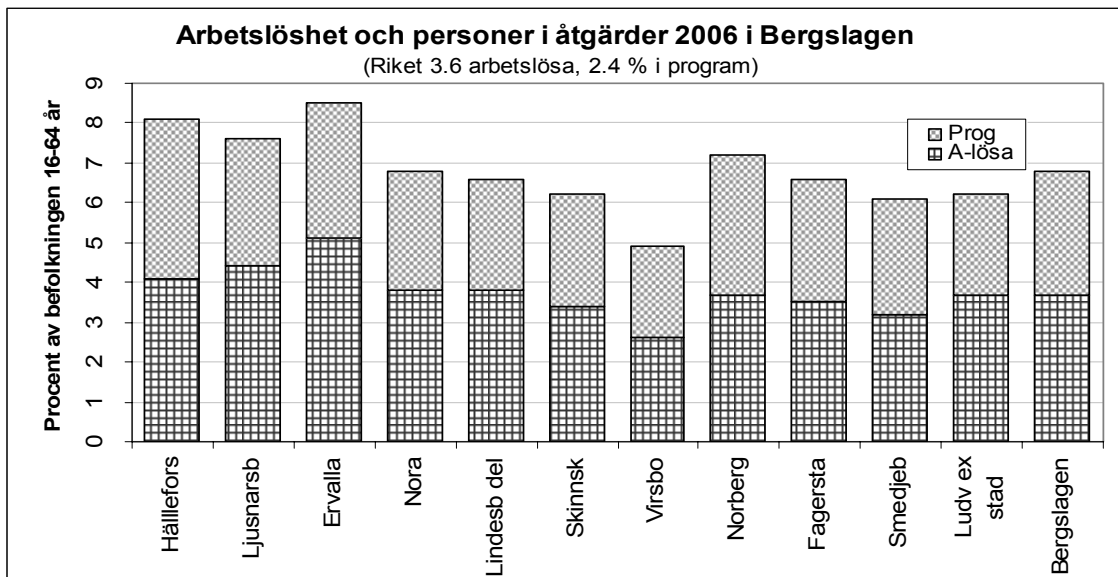

Källa: SCB:s sysselsättningsstatistik. För kommundelarna har resp. kommuns värden använts.

Relationen mellan kommunerna är rätt lika för båda könen men kvinnorna har ett par procent lägre förvärvsfrekvens än männen.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

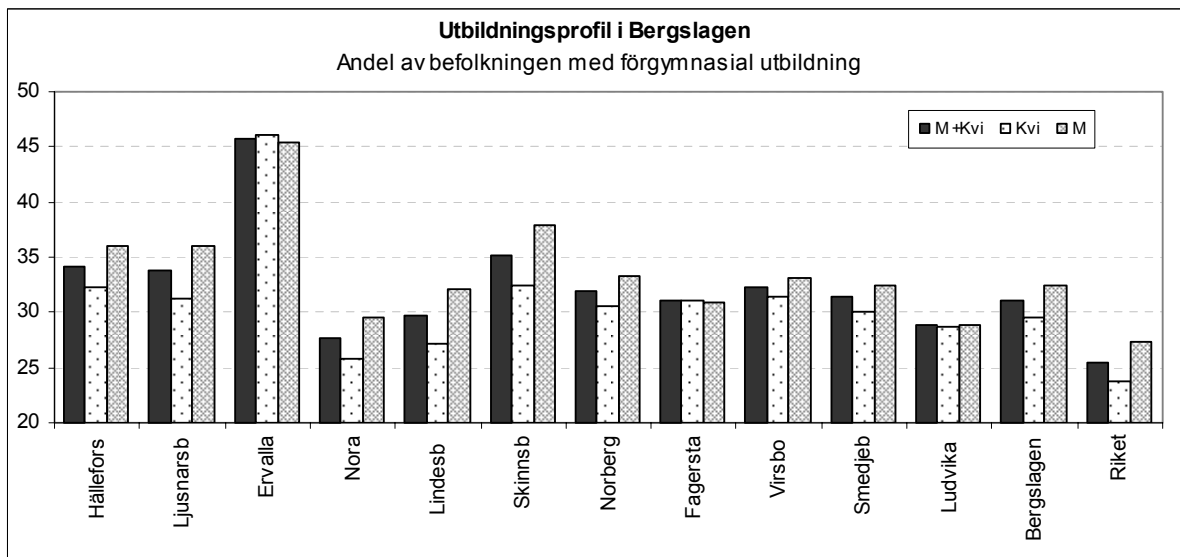
Den positiva bilden återspeglas också i att en tidigare mycket hög arbetslöshet nu verkar vara på väg neråt. Områdets öppna arbetslöshet under 2006 ligger obetydligt över medelvärdet för riket. Andelen i program ligger en dryg fjärdedel högre än i riket; se figuren nedan.

Källa: AMS statistik för år 2006. För kommunelar antas andelen arbetslösa resp. i program vara samma som för hela kommunen.

Befolkningens utbildningsprofil

Bergslagen har en uppdelad utbildningsprofil där ungdomar som söker sig till högre utbildning i regel flyttar till utbildningsorten varefter man eventuellt har återkommit till hemtrakten. Vanligare är dock att många i samband med familjebildning och etablering på arbetsmarknaden blir kvar i den nya miljön. Ungdomar som inte söker sig mot högre utbildning etablerar sig istället i hembygden. Som resultat har många av kommunerna en utbildningsprofil bland invånarna med större inslag kortare utbildningar än genomsnittet i landet. Bilden bekräftar den utvärdering som nyligen har gjorts av skolverket rörande betygsnivån för avgångsklasser i grundskolan, där flera av kommunerna i vårt område låg bland de lägsta i landet.

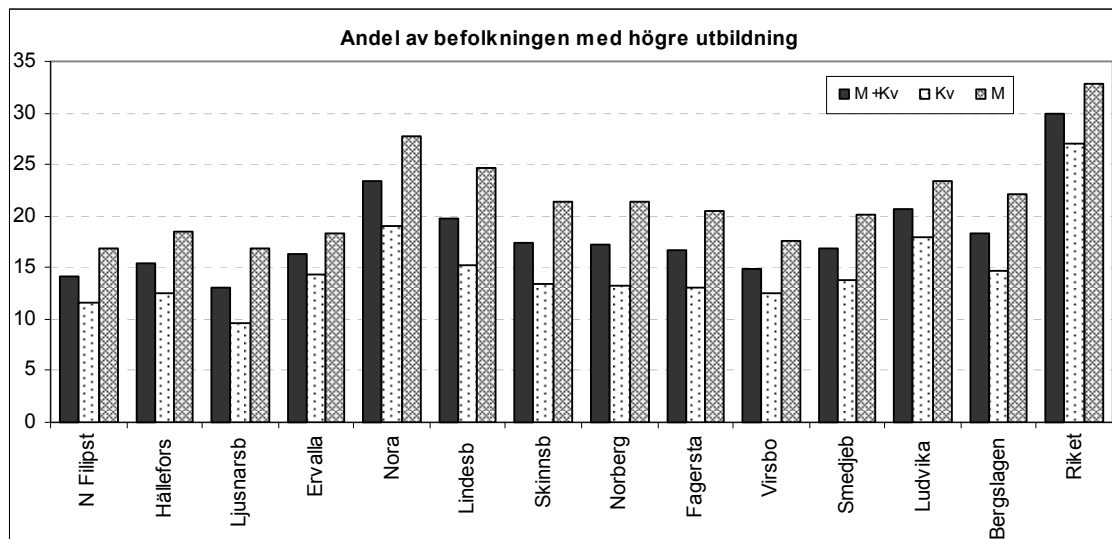

Källa: SCB:s utbildningsstatistik. För kommunelar antas andelen med viss utbildning vara samma som för kommunen som helhet.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Diagrammet visar andelen av befolkningen 16-64 år med högst grundskoleutbildning. Denna är generellt sett högre bland män. Bland kommunerna har Skinnskatteberg och Filipstad högst andel medan Nora och Ludvika har obetydligt högre andel än riket.

Bilden av andelen högutbildade visar baksidan av den förra med relativt höga andelar i Nora och Lindesberg medan de gamla gruvkommunerna har låga andelar. Bara Ervalla kommer upp i riksgenomsnittet för andelen högutbildade; där har vi troligen viss överskattning genom höga värden för Örebro kommun som helhet.

Källa: SCB:s utbildningsstatistik. För kommunelar antas andelen med viss utbildning vara samma som för kommunen som helhet.

Starka och svaga egenskaper som kännetecknar området

Svaga sidor

Som en sammanfattning av det så här långt skrivna kan sägas att området har **följande svaga sidor**, med uppdelning på faktorer som i **första hand** berör offentliga, privata resp. den ideella sektorn; självfallet berörs i flera fall fler än en sektor:

Faktorer som primärt berör offentliga sektorn

- Kommunerna har liten befolkning och en orstsstruktur där man saknas större centra.
- Områdets folkmängd har varit vikande under lång tid och inget tyder på att den trenden skulle vara på väg att brytas.
- Som följd av strukturomvandlingen har många samhällen brutits ner och befolkningen har ofta en självbild, baserad på brutal erfarenhet, att få satsningar på förnyelse verka kunna bli framgångsrika.
- Flera orter har stora avvecklade industribyggnader som ofta står och förfaller; de sprider signalen att ingen egentligen vill eller orkar ta ett ansvar för orten och dess framtid.
- Befolkningen har generellt sett låg utbildningsprofil vilket också verkar gå i arv; eleverna i avgångsklasserna från grundskolan ligger på den lägre delen i landet på betygsskalorna.

Faktorer som primärt berör privata sektorn

- Åldersstrukturen bland befolkningen och särskilt bland företagen är i flera fall bekymmersam. Man måste aktivt ta itu med generationsskiftet för att länka över verksamheter till yngre krafter.
- Arbetsmarknaden domineras lokalt av stora industriföretag som i flera fall svarar för bortåt hälften av industrisysselsättningen.
- Trots mycket kvalificerad verksamhet i de större företagen ger det väldigt lite av ringar på vattnet som kringeffekter mot mindre företag i närregionen.
- Övrigt näringsliv arbetar som regel i liten skala och bara mot närmarknaden.
- Mer kvalificerad service förekommer mycket sparsamt; den tenderar att koncentreras till större befolkningscentra.
- Mer snabbväxande delar av näringslivet förekommer mycket sparsamt och drivs i regel av levebrödsföretag utan större ambition att växa.
- Besöksnäringen har få större aktörer och totalt sett en obetydlig del av näringslivet
- Antalet företag i förhållande till befolkningen är i flertalet orter betydligt lägre än genomsnittet i riket.
- Trots behov av kompetens inom industri finns det brister i samverkan mellan gymnasieskolan och berörda kommuners lokala näringsliv.

Faktorer som primärt berör ideella sektorn

- Samtliga politiska partier upplever svårigheter med rekrytering av aktiva medlemmar. Även i annat föreningsliv möter man samma erfarenhet. Det är svårt att få människor att engagera sig ideellt.
- Den ideella sektorn kan ha svårigheter att se på sin verksamhet ur ett entreprenörsperspektiv. Det medför en risk att verksamheten inte utvecklas på ett optimalt sätt dvs. möjliga nya arbetstillfällen och nya verksamheter riskerar att utebli.
- Om man inte samarbetar inom sektorn riskerar varje initiativ att bli en isolerad händelse och inte en kraftfull del i en gemensam rörelse.
- Den ideella sektorn ses ofta ej som en viktig aktör av övriga delar av samhället, det ideella arbetet sker ofta anonymt och i det fördolda.
- Verksamheter inom den ideella sektorn är ofta mycket beroende av offentliga bidrag och använder sig inte i tillräckligt stor utsträckning av andra finansieringsverktyg.

All samhällsutveckling baseras ytterst på att det finns människor som känner ett engagemang för den egna bygden och har en vilja att arbeta och verka där. En stor utmaning är därför att identifiera sådana personer och grupperingar som har denna inriktning och dessutom har kapacitet att utveckla bygden där man verkar.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Styrkefaktorer

Vi tycker oss se **följande styrkefaktorer** där vi på samma sätt som för hoten grupperar skilda faktorer efter vilka som **i första hand** berör offentliga, privata eller den ideella sektorn.

Faktorer som främst berör offentliga sektorn

- Ortsstrukturen kan erbjuda attraktiva boendialternativ för storstadsområden och andra större regioner.
- Det finns flera exempel på inflyttning både från storstadsområden och från andra länder där man särskilt värdesätter områdets glesa bebyggelse och småskalighet.
- Flera transportleder genom området är klassade som riksintressen där statsmakten har höga ambitioner beträffande kvalitet och standard.

Faktorer som främst rör privata sektorn

- Jordbruket och skogsbruksföretagen har omfattande kombinationsverksamhet. Detta skapar en stabilitet i området. Många företag kan pröva möjligheter att utveckla nya verksamheter som komplement till den man bedriver idag.
- Skogen i sig är en betydande resurs både för traditionell skogsråvara men också för energi och som för turismen, där det finns en outnyttjad potential
- Även om totala sysselsättningen har gått ner i samband med strukturförändringar finns goda exempel på hur det i kölvattnet efter dessa förändringar har vuxit fram en småskalig företagsstruktur som utvecklar sig positivt.
- De större företag som är verksamma här har ofta mycket kvalificerad verksamhet där man arbetar i frontlinjen på den internationella marknaden. Detta i sig skapar en trygghet för arbetskraften och berörda orter. Företagen erbjuder också attraktiva arbetsuppgifter och goda utvecklingsmöjligheter för personal med rätt profil som söker sig tid.
- Det borde finnas en utvecklingspotential i ett samspel mellan de större företagen och intresserade mindre företag där de senare kan ta till sig produkter som av skilda skäl inte passar in i de större företagens kärnverksamhet.
- Det finns goda exempel på hur man med rätt uppläggning i samverkan mellan skolan och näringsliv kan medverka till att lösa företagens kompetensbehov på grundläggande nivå.
- Vi tror att Bergslagen som varumärke har en betydande styrka för besöksnäringen. Områden som Ängelsberg, Uttersberg och Grythyttan borde ha möjlighet att kunna vidareutvecklas. I Säfsenområdet sker redan nu en kraftfull utveckling genom egen kraft.

Styrkefaktorer som berör ideella sektorn

- Många föreningar och byar lyckas mobilisera ett engagemang för den egna bygden, vilket kan bilda en bas för ett lokalt konstruktivt ansvarstagande som man kan visa bl.a. genom aktiv landskapsvård. Sådana grupper skapar ett kitt som knyter samman den lokala sociala strukturen.
- Samma engagemang kan också användas som bas för aktiviteter för att få igång ett socialt baserat företagande med lokalt ansvarstagande för servicefunktioner för både offentlig och kommersiell service mm.
- Den ideella sektorns nätverk och partnerskap skapar lokala utvecklingsprocesser som är nödvändiga och betydelsefulla för hela samhället
- Med det breda kontaktnät som den ideella sektorn besitter har de en unik ställning att skapa mötesplatser för invånarna i regionen.
- Den ideella sektorn innehar ofta ett brett internationellt kontaktnät där det går att finna många goda exempel och möjliga lösningar på många av regionens frågor.
- Den ideella sektorn har visat sig växa och utvecklas sig själv och bygden i LEADER samarbeten².

En utmaning för arbetet i Leader Bergslagen att i samverkan med företagen, föreningslivet och offentliga aktörer använda områdets styrkefaktorer så att det bidrar till en positiv utveckling för hela Bergslagen.

² Källa: Westlund (2006), se ovan.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Vissa hot och utvecklingsmöjligheter för området

En generellt gångbar strategi för allt utvecklingsarbete är att ta vara på de styrkefaktorer man kan identifiera i en bygd eller ett företag, samtidigt som man försöker komma till rätta med de svaga sidorna så långt man kan. Vissa av de svaga sidorna är svåra att påverka medan andra delar kanske lättare låter sig påverkas. Vi kan peka på bl.a. följande hot och möjligheter.

Faktorer som kan utgöra hot mot området

Hot som främst berör offentliga sektorn

- Kommuner och landsting står inför kraftigt växande serviceanspråk samtidigt som deras skattebas tenderar att ligga oförändrad eller minska.
- Åldersstrukturen i området är nu sådan att det krävs kraftigt ökad inflyttning för att väga upp den obalans alla kommuner har mellan födelsetalen och antalet avlidna. Uteblir detta kommer folkmängden obönhörligt att fortsätta att minska.
- En vikande befolkningsutveckling kan skapa svårigheter att behålla befintlig offentlig servicenivå och omöjliggöra ambitioner att bygga ut servicen.

Hot som främst berör privata sektorn

- Strukturuomvandlingen pågår hela tiden som en successiv förändring av hela arbetslivet. Så kan vi om några år ställas inför nya förändringar som slår med full kraft mot enstaka orter eller hela kommuner.
- Här tenderar ägande till verksamheter som ligger långt bort från de orter de finns att bli ett hot.

Hot som främst berör den ideella sektorn

- Ett allvarligt hot redan på kort sikt är att människor i det här området kan börja misströsta kring möjligheterna att kunna leva och verka i bygden.
- Lokala initiativ klarar sig sällan i längden på egen hand utan behöver uppbackning från samhället.
- Den ideella sektorn ses ej som en betydelsefull och jobbskapande sektor och riskerar då att få svårare att utvecklas.
- Liksom i övriga sektorer och övriga delar av landet råder en stor konkurrens om att få driftiga medlemmar; det är svårt att rekrytera folk och svårt att få tiden att räcka till för de engagerade.

En stor utmaning för offentlig sektor, företagen och den ideella sektorn är att identifiera de krafter som kan bidra till att mildra effekterna av de hot vi ser framför oss under de närmaste åren.

Några faktorer som vi tror kan utgöra intressanta möjligheter är:

Möjligheter som främst berör offentliga sektorn

- En insikt om att området har stort attraktionsvärde för personer i tätbefolkade områden börjar slå rot. Om bygden kan enas om riktade marknadsföringsinsatser för att öka inflyttningen kan detta ge betydande lokal stimulans. Inflyttningen tenderar också att vitalisera föreningslivet och olika utvecklingsgrupper.

Möjligheter som främst berör privata sektorn

- Jord- och skogsbruksföretagens bundenhet till den egna fastigheten skapar en grund för nytänkande kring utveckling av primärnäringen t.ex. mot ökad produktion av energigrödor och råvaror för lokal livsmedelsproduktion samt kombinationsföretagande, baserat på jord- och skogsbruket som en verksamhetsgren.
- Skogen utgör en intressant resurs där en vidareutveckling kan vara ökad besöksnäring.
- En hög andel företagare äldre än 60 år kan skapa en grund för en vitalisering i många företag genom överlåtelser till en yngre generation.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

- Om de större företagen fortsätter att ha en öppen attityd till avknoppningar av vissa funktioner kan det bidra till en fortsatt vital småföretagsutveckling.
- Områdets omfattande mineraltillgångar gör att gruvnäringen som i stort sett har försvunnit i vissa delar kan återkomma med produktiv verksamhet
- Om kommuner och landsting fortsätter att koncentrera arbetet till sin centrala kärnverksamhet kan det skapa ett underlag för fristående entreprenörer som kan få del av sin beläggning från offentliga sektorn.
- Om det av regeringen föreslagna systemet för stimulans till hushållsnära tjänster får förtästa kan det skapa goda kombinationsmöjligheter med deltidssysselsättningar i området. Särskilt om denna möjlighet skulle vidgas till bl.a. reparationer och underhåll kan det ge intressanta effekter.

Möjligheter som främst berör den ideella sektorn

- Den hotbild som ligger i svårigheter för offentliga sektorn att vidmakthålla servicenivån kan skapa möjligheter för lokalt baserad service, där basen utgår från människors engagemang för hembygden.
- Ett ökat entreprenörstänkande inom den ideella sektorn kan skapa nya verksamheter och fler arbetstillfällen.
- Den ideella sektorn kan genom att skapa en attraktiv och kreativ livsmiljö för företagare och individer ge förutsättningar till en ökad inflyttning av både företag och människor.
- Människor kan tillsammans bilda föreningar och kooperativ som förbättrar möjligheterna att skapa en ekologiskt hållbar energiförsörjning samt nya arbetstillfällen för regionen inom denna bransch.
- Den ideella sektorn kan öka jämställdheten och integrationen genom att skapa nätverk och mötesplatser för individer och på så sätt skapa en mer socialt hållbar tillväxt.
- Genom att öka det positiva lokala sociala kapitalet kan regionen skapa bättre förutsättningar för kreativa processer och lokal utveckling.
- Sektorn kan bidra till att vända trenden av befolkningsminskning och skapa en bättre åldersstruktur genom att skapa en attraktiv miljö full av möjligheter för ungdomar.
- Genom att skapa mötesplatser för alla parter i samhället kan den ideella sektorn bidra till ett ökat kunskapsutbyte och kompetensutveckling i t ex frågor som rör kapitalförsörjningen och företagande på landsbygden.
- Genom kooperativa lösningar och samarbete kan den ideella sektorn underlätta generationsväxling av företag.

LEADER-arbetets främsta utmaning ligger i att med utgångspunkt från underifrån-perspektivet hitta arbetsformer som tar vara på områdets utvecklingsmöjligheter och som kan stimulera kreativt nytänkande som kan resultera i ekonomisk tillväxt och nya försörjningsmöjligheter.

3. Vision

Text här kommer i slutliga versionen

4. Strategiska val vid arbetet i Leader Bergslagen

Ett områdes befolkningsutveckling och ekonomiska tillväxt formas i en komplex process som sker i ett samspel mellan privat företagande, insatser från engagerade personer inom ideella sektorn och den offentliga sektorn arbete som garant för basal service. Genomgången av Bergslagens förutsättningar pekar mot några frågeställningar som måste hanteras för att vi ska få en positiv utvecklingsspiral i området. Här anger vi de mest centrala frågorna:

1. Var kan de nya försörjningsmöjligheterna komma i Bergslagen?
2. Hur kan lokala aktörer börja arbeta bredare än enbart för den egna bygden?
3. Hur kan kommunerna attrahera fler inflyttande?
4. Hur kan vi få ett samspel mellan sektorerna i partnerskap så att aktiviteterna kan främja ekonomisk tillväxt och ett ökat företagande?

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Människors försörjning genom förvärsarbete är ett grundläggande villkor för all samhällsutveckling. Vi står inför ett läge där de stora arbetsgivarna i bästa fall kan behålla oförändrad bemanning och många mindre företag riskerar att läggas ner som följd av hög ålder bland deras ägare. Ett centralt val för Leader-arbetet är att verka för att få tillväxt i befintliga mindre och medelstora företag samt att få ett ökat nyföretagande. Vi vill arbeta för ett ökat samspel mellan större och mindre aktörer, där de förra genom medveten upphandling kan agera som draglok för en positiv utveckling av de senare.

Människors känsla och engagemang för den egna bygden har stor betydelse som ett kapital i form av lokal identitet, kännedom om resurspersoner, viljan att värna om bygdens utveckling och som drivkraft till förändring i ett område. Bergslagen skulle må väl av att lokala grupper kunde arbeta bredare än enbart mot den egna bygden. Leader Bergslagen vill stimulera sådan verksamhet.

Befolkningen i Bergslagen har hög medelålder, vilket gör att det årliga barnafödandet understiger antalet avlidna. Det krävs därför *inflyttning utifrån* som kompensation redan för att hålla befolkningen på oförändrad nivå. Det finns därför anledning för kommunerna att systematiskt bearbeta olika marknader för att få en ökad inflyttning. Goda erfarenheter bl.a. från Hällefors av invandring från Holland bör kunna spridas till övriga kommuner. För att få slagkraft och effektiva resultat av sådana åtgärder anser vi att kommunerna bör samordna sina insatser så att man kan gå ut gemensamt mot utvalda målgrupper och regioner.

Näringslivsutvecklingen påverkas av ett samspel mellan kommunerna, företagen och den ideella sektorn. Vi vill medverka till att skapa ett sådant klimat i umgänget mellan dessa sektorer att man får en kreativ samverkan mellan parterna så att det kan bidra till en positiv utveckling. Den enskilt viktigaste åtgärden är troligen att skapa ett väl fungerande samspel mellan skolan och det lokala näringslivet, så att man kan utbilda fram sådan kompetens som arbetslivet i regionen har behov av. Samverkan kan inledas redan i grundskolan och sedan gå vidare genom ungdomsutbildningen och olika former av vuxenutbildning.

Om kommunerna väljer att samarbeta kring dessa frågor kan man på samma sätt som för inflyttningen få betydligt större samlad kraft än om varje skola försöker agera enskilt för sig. Kommunerna kan också genom att stimulera medarbetare att etablera sig som entreprenörer bidra till framväxt av ett småskaligt företagande där kommunen blir en av flera kunder till olika former av produktion, i första hand servicetjänster. Inte minst inom omsorg och social service kan de nya regelverken skapa möjligheter till ett ökat socialt företagande.

4.1 Insatser riktade mot den privata sektorn

Var kan de nya försörjningsmöjligheterna komma i Bergslagen?

Storföretagens dominans i området innebär att vi inte kan förvänta oss någon sysselsättningsökning bland dessa. En hög genomsnittsalder bland de mindre företagen gör att vi står inför en omfattande generationsväxling hos företagen.

Generationsskiftena innebär en stor möjlighet till förnyelse. De kan leda till att befintliga företag får nya ägare, men väl så ofta att nya företag kommer in som ersätter aktörer som avvecklas.

Det måste alltså till en vitalisering och förnyelse bland företagen; dels genom nya entreprenörer, dels så att befintliga företag kan vidareutvecklas och rekrytera fler medarbetare. Inte minst i det sammanhanget kan behövas särskilda insatser för yngre som vill etablera sig som företagare. Ett viktigt komplement kan vara att i samspel med de större företagen skapa former för stöd till anställda som kan vilja ta med sig en funktion från sin arbetsgivare och etablera ett företag baserat på unik kompetens.

Nyföretagandet har visat sig vara mest framgångsrikt där ett företag byggs upp som komplement till anställning, där tiden efter hand visar om företagaren har möjlighet att fullt ut leva på sin verksamhet. Det statliga stödet till nyföretagande har främst riktats till arbetslösa, som kanske inte är den kategori som är bäst lämpad att klara en sådan utmaning. Tidiga impulser till entreprenörskap och eget företagande kan sås redan i skolan bl.a. genom projekt inom ramen för Ung Företagsamhet (UF).

Vad som sker i befintliga företag är viktigt bland jord- och skogsbrukare, där diversifiering ofta är nödvändig för överlevnad. Ökad miljömedvetenhet kan skapa nya möjligheter i branschen bl.a. med odling av energigrödor och råvara för alternativa drivmedel. Andra kompletteringar kan gå mot lättare industri, hantverk och vissa tjänster som turism.

Det här vill vi göra

Vi måste få fram fler arbetstillfällen. Inget tyder på att de större arbetsgivarna kommer att öka sin bemanning. Bergslagen har en lägre andel mindre och medelstora företag än övriga landet. Vi måste därför få en tillväxt inom det småskaliga företaget.

Det finns redan nu olika stödjande system där staten går in med stöd till nyföretagande. Väl så viktigt är också att man kan få en utveckling genom tillväxt i befintligt näringsliv; det kan handla om nya produkter, att företaget vidgar sin marknad eller genom komplettering med helt ny verksamhet som ett andra ben att stå på. Det senare är särskilt angeläget för jord- och skogsbruksföretagare.

För att det ska bli en uthållig tillväxt krävs basal rådgivning där aktuella personer i förväg får gå igenom upplägg av sin verksamhet, upprätta kalkyler, göra ordentliga marknadsbedömningar och tänka igenom sin marknadsföring. Rådgivningen kan komma via de vägar som används idag. Den kan också komma från resurspersoner och mentorer som anlitas av Leader Bergslagen där inriktningen ligger inom prioriterade områden.

Ett prioriterat område bör vara generationsskiftet i små företag, där vi bör verka för att stödjande resurser på ena eller andra sättet finns tillgängliga i alla kommuner. Förändringarna kan ta olika former, det finns ingen anledning att se den ena formen som viktigare än den andra. Det

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

avgörande är att förändringarna i sig öppnar möjligheter för aktörer att starta nya företag där andra avvecklas. Med tanke på den höga medelåldern bland våra företagare är det i Bergslagen viktigt att få igång ett omfattande nyföretagande särskilt bland ungdomar. Insatser bör också göras för att underlätta nyföretagande som bygger på avknoppning.

Här krävs också skilda utbildningsinsatser, där någon av folkhögskolorna i området liksom gymnasieskolans vuxenutbildning bör kunna utveckla specialiserad kompetens. Inte minst bör insatser för att stärka utbildningar i kooperativt företagande kunna bli ett signum för utbildningsinstitutioner i området. Satsningar på Ung Företagsamhet kan bidra till att öka intresset för eget företagande som en försörjningsmöjlighet och entreprenörskap som en livsform.

Bergslagens viktigaste resurser är skogstillgångarna och det öppna odlingslandskapet. Antalet yrkesverksamma företagare inom jord- och skogsbruk minskar nu snabbt varför det kan krävas nya grepp för att hävda det öppna landskapet. Det kan t.ex. ske genom betesföreningar där en lokal utvecklingsgrupp införskaffar betesdjur, i första hand får, och svarar för skötseln. Också andra naturvårdande insatser som röjningsåtgärder och gallring bör där så behövs kunna hanteras på liknande sätt. SLU: s utbildnings- och forskningsresurser i Grimsö och Skinnskatteberg kan bli värdefulla stödjande resurser i att vidareutveckla användningen av skogen som sådan resurs.

Vidare bör initiativ stödjas för utveckling av lokal livsmedelsproduktion baserat på vad såväl odlingslandskapet som skogslandskapet kan generera i form av råvara. Här har flera intressanta exempel på lokalproducerad mat vuxit fram med nav i Grythyttan.

Miljöfrågorna får allt större betydelse för företagen. På samma sätt som man under semestrarna genomför större underhålls- och revisionsinsatser kan det här finnas anledning att verka för att mindre företag i samverkan skulle kunna erbjuda samlade servicelösningar för större företag. För att nå dit krävs aktiva insatser från de större företagen och ett genomtänkt nätverksbyggande bland tänkbara leverantörer så att man kan erbjuda tjänster med professionalism och hög kvalitet.

Ett inslag i aktiviteterna bör också vara att främja nätverk för att stärka kvinnors kunskaper och möjligheter till att starta och driva företag på landsbygden. Det kan leda till ökad jämställdhet och bidra till att öka diversifieringen av landsbygdens företagande. Kvinnors entreprenörskap och företagande bör särskilt beaktas och stärkas, eftersom fortfarande en minoritet av företagen inom de areella näringarna drivs av kvinnor.

Målsättningar

Leader Bergslagen strävar mot

- att bidra till att fler arbetstillfällen i företag skapas inom det geografiska området
- att bidra till ekonomisk tillväxt i området genom att bidra till ökad företagsamhet
- att bidra till en omställning till en mer diversifierad näringslivsstruktur
- att medverka i processen med generationsskiftet

Målgrupper

- Befintliga företag med max 10 anställda samt presumtiva företagare; särskild uppmärksamhet bör riktas mot entreprenörer inom jord- och skogsbruk som vill komplettera sin verksamhet med nya produkter och/eller tjänster
- Ungdomar, kvinnor och invandrade svenskar med intresse för entreprenörskap
- Kommunernas näringslivsenheter

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Åtgärder

Leader Bergslagen stödjer projekt som avser att:

- stödja entreprenörskap i både befintliga företag och genom nyföretagande
- verka för ett konstruktivt arbete med generationsskiften
- särskilt arbeta för nyföretagande bland yngre personer
- medverka till att verksamheten Ung Företagsamhet får bredarespridning i regionen
- medverka till att skapa bryggor mellan UF-företagen på gymnasiet och ett företagande i skarpt läge
- medverka till att skapa kvinnliga företagsnätverk
- medverka till ökat nyföretagande genom avknoppning från större företag och arbetsgivare i både privat och offentlig sektor
- verka för att i samverkan med de större företagen få fram kvalificerad miljöteknisk kompetens bland grupperingar av mindre företag, befintliga eller nyetablerade
- verka för att få fram kompletteringar inom jord- och skogsbruk och gröna jobb genom arbete med öppna landskap och en syn på marken och skogen som resurs för arbete, energiråvara och rekreation
- aktivt stödja insatser för att i samverkan med Grythyttan få fram mer lokalproducerade livsmedel

Direkt stöd till enskilda företag skall lämnas via det reguljära företagsstöd som staten erbjuder.

Resursfördelning

Preliminärt bör ca 40 procent av projektets resurser riktas mot dessa åtgärder

Koppling till det nationella programmet

Här berörs i första hand åtgärderna 111, 112, 114, 123, 124, 214, 311, 312, 313

Kvantifierade målsättningar

Text kan tas fram här när förutsättningarna är klara

Internationella inslag

Mycket talar för att de aktiviteter som genomförs här kan vinna på erfarenhetsutbyte med motsvarande områden i andra länder. Leader Bergslagen bör därför ha en ambition att utöver de nationella insatserna också bedriva viss aktivitet riktad mot samverkan med ett antal andra områden i EU. Finansiering sker med minimum 2 % av totalsumman för programmet, ur potten för partnerskapsdelen.

4.2 Insatser riktade mot den ideella sektorn

Hur kan lokala aktörer börja arbeta bredare än enbart för den egna bygden?

Lokala initiativ klarar sig sällan på egen hand. Framgången ligger i att skapa fungerande partnerskap som kan bidra med ekonomiska och kompetensmässiga resurser. Leader kan därför bli en utmärkt metod för att utveckla regionen också med hjälp av ideella initiativ.

Den ideella sektorn baseras i hög grad på ett engagemang från personer med rötter i regionen vilket är en viktig ingrediens för att utveckla regionen för en hållbar tillväxt och nya jobb. Det finns också en närhet mellan människorna vilket borgar för ett stort socialt kapital och en stor lokal kunskap vilket kan öka den lokala demokratin och möjligheterna att få med frivilliga krafter som hjälper till. Ofta tar inflyttande en aktiv roll i sådana sammanhang. Utvecklingsgrupper leds ofta av personer med utpräglad entreprenörsbegåvning.

Den ideella sektorn har alltid agerat som problemlösare. När det finns problem som varken den offentliga eller privata sektorn har lyckats lösa så har det ofta till slut kommit fram lösningar från den ideella sektorn.

I regionen finns många lokala utvecklingsgrupper och andra föreningar. Det finns dock både behov, men även möjligheter i regionen att öka samarbetet mellan föreningarna över by-, kommun-, läns- och landsgränser. Lyckas detta finns goda förutsättningar att öka tillväxten inom regionen. Det är ofta en svårighet med ideellt arbete att få tiden att räcka till för de inblandade, alltså ju fler desto bättre.

Positiva händelser i en bygd kan ofta få kringeffekter i angränsande orter. Byarnas fokus på närmiljön gör dock att många förlorar det perspektivet och istället ser fördelningen av utvecklingsresurser som ett nollsummespel.

För att lokala insatser skall få fullt genomslag för hela bygden är det viktigt att man också börjar arbeta med åtgärder tillsammans med grannbyarna. Här kan Leader-arbetet ha en stimulerande roll. Det är viktigt att öka mångfalden hos den ideella sektorn genom rekrytering av yngre samt att skapa en större och bättre integration t ex genom samarbete med föreningar med en hög andel invandrare.

Det här vill vi göra

Lokala utvecklingsgrupper som är verksamma i området har ofta ett engagemang för den egna bygden. Däremot saknas ofta insikten och viljan att se att det kan finnas ett värde i samverkan över gårdsgårdarna. Leader bör uppmuntra initiativ som leder till ökad samhörighet och samverkan mellan områdets lokala aktörer.

Som exempel på sådana insatser kan nämnas att Leader Bergslagen, där det finns intresse för nya lösningar, bör medverka med stödinsatser till att få fram nya former för hantering av olika former av lokal service. Det kan t.ex. vara tjänster som social omsorg, post, kollektivtrafik mm samt privat service som närbutiker. Önskemål som har lyfts fram är etablering av äldreboende i närheten av vårdcentraler. Andra etablerade exempel som vuxit i betydelse är personaldriven barnomsorg.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

I andra regioner har man byggt upp lokala servicekluster där man i samverkan mellan ideell, privat och offentlig sektor kan säkerställa grundläggande behov av lokal service. Sådana lösningar kan vara aktuella särskilt i de mindre orterna i området. Möjligheterna kan stärkas genom ökad medvetenhet bland befolkningen att handla lokalt.

Det hörs ofta klagomål från yngre att det finns för lite att göra i området. Ett par åtgärder föreslås för att möta detta problem. Vi vill stödja föreningar och andra grupper som har konstruktiva förslag som kan aktivera ungdomar. På det sättet kan trivseln och känslan för samhörighet i området stärkas.

En andra åtgärd riktad särskilt mot ungdomar är att erbjuda stipendier för ungdomar som själva har idéer på aktiviteter som kan öka företagandet, förbättra miljön och bidra till ökad självkänsla och samhörighet i området.

Målsättningar

Leader Bergslagen strävar mot

- att aktivt ta vara på den ideella sektorn som positiv kraft i lokal samhällsutveckling
- att stödja lokala grupperingar med ambition att utveckla bygden
- att särskilt stödja ungdomar som presenterar kreativa idéer för lokal utveckling

Målgrupper

- Lokala utvecklingsgrupper med prioritering för sådana som har tagit fram planer för den egna verksamheten. Likaså grupper som har aktiviteter med bredare fokus än enbart den egna bygden.
- Särskild uppmärksamhet skall ägnas ungdomar med idéer om hur man kan utveckla bygden så att den blir mer attraktiv
- Föreningar som vill medverka till att behålla och förstärka den lokala servicen, som vill skapa kvinnliga nätverk samt sådana som har en mångkulturell verksamhet
- Kommunernas näringslivs- eller andra organisatoriska enheter som arbetar med de lokala och småskaliga utvecklingsfrågorna

Åtgärder

Leader Bergslagen kan ge stimulans till ideella sektorn och föreningslivet genom att stödja projekt som avser att:

- initiera samverkansaktiviteter som går över kommun- och ortsgärns
- stimulera otraditionella företagsformer för att driva olika typer av lokal service
- stödja kompetensutveckling i entreprenörskap i den ideella sektorn bla. inom området kapitalförsörjning
- stödja ideella verksamheter som har en entreprenöriell drift och vill utvecklas
- medverka med information om alternativa finansieringsformer för ideellt entreprenörskap
- utveckla det lokala sociala kapitalet där nätverk och partnerskap byggs upp genom den sociala ekonomin
- skapa otraditionell problemlösning runt dilemman i privata respektive offentliga sektorn som dessa inte förmår att lösa själva
- särskilt stödja utvecklingsgrupper som presenterar projekt som bygger upp samverkan, partnerskap och nätverk över lokala gränser

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

- stödja föreningar och enskilda med projekt för aktivering av ungdomar, integration och kulturell mångfald samt ett jämställdhetsarbete för att utveckla en hållbar region
- lämna särskilda stimulansbidrag till ungdomar som har idéer som kan utveckla bygden
- stimulera kulturutvecklande insatser som kan leda till ekonomisk tillväxt och nya jobb
- utveckla den ideella sektorns möjligheter att bistå barnfamiljer att utveckla en god livsmiljö på landsbygden
- också i övrigt stödja initiativ som kan skapa ökad samverkan och samhörighet i och till området

Resursfördelning

Av det totala programmet bör ca 25 procent användas för stimulans till den ideella sektorn.

Koppling till det nationella programmet

Här berörs i första hand åtgärderna 214, 311, 312, 313, 321, 322, 323, 331, 341

Kvantifierade målsättningar

Text kan tas fram här när förutsättningarna är klara

Internationella inslag

Också för den ideella sektorn finns betydande mervärden att vinna genom erfarenhetsutbyte med projekt i andra länder. Vi bör verka för att sådant samarbete kommer till stånd. Finansiering sker med minimum 2 % av totalsumman för programmet, ur potten för partnerskapsdelen.

4.3 Insatser som berör offentliga sektorn

Kommuner och landsting står inför stora utmaningar som hänger samman med vikande befolkning till följd av för litet barnafödande i förhållande till dödligheten och inflyttning som är för liten för att kompensera för detta underskott. För att få en bättre befolkningsutveckling krävs en vitalisering med föryngring genom inflyttning. På det sättet stärks skattekraften liksom både det lokala näringslivets serviceunderlag och möjligheterna att ha hög kvalitet på det offentliga serviceutbudet.

Ett återkommande tema i den kommunalekonomiska debatten är hur man kan få långsamt minskande resurser att räcka längre. Där kan diskussioner kring nya verksamhetsformer vara ett inslag.

Det här vill vi göra

Hur kan kommunerna attrahera fler inflyttande?

I stort sett hela landet utanför storstadsområdena och vissa universitetsorter ställer sig samma fråga. Många hävdar att man kan erbjuda attraktivt boende och en miljö med hög livskvalitet. Budskapet blir dock trovärdigt först när man också kan påvisa goda försörjningsmöjligheter.

Ökad inflyttning

Analysen har visat att Bergslagens befolkning minskar främst genom lägre barnafödande. Redan för att hålla nolltillväxt i befolkningen krävs ökad inflyttning. Vi vet av erfarenhet att det finns betydande möjligheter till vitalisering i områden som har stor inflyttning. Inflyttande känner inte av brukskulturens negativa sidor utan tvärtom lyfter man fram den nya hembygdens attraktiva faktorer. Ofta är det också inflyttare som engagerar sig i lokala utvecklingsgrupper mm.

Kommunerna bör i samverkan med de större arbetsgivarna börja bearbeta möjligheterna att få kvalificerad arbetskraft och entreprenörer som flyttar in till regionen. Profilen för dessa åtgärder kan skilja sig mellan kommunerna. Däremot kan arbetssättet byggas upp så att man arbetar på samma sätt, kanske också med visst gemensamt informationsmaterial.

Inte bara bland företagare utan också bland anställda finns stort behov av generationsskiften. Det finns risk för att många industriarbetsplatser blir obesatta på grund av bristande intresse hos ungdomar att söka till industrin. Samtidigt har vi en tradition där många väljer att sluta sin utbildning redan efter grundskolan och de som väljer att gå vidare försvinner ofta från regionen genom utflyttning.

Målsättningar

- Medverka till gemensam marknadsföring av området
- Bidra till ökad skattekraftbas inom området

Målgrupper

- Kommuner, kommunalförbund och andra offentligt helägda associationsformer i det geografiska området

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Åtgärder

Beträffande offentliga sektorns möjlighet att påverka utvecklingen lokalt vill Leader Bergslagen stödja projekt som avser att:

- medverka till gemensamma satsningar i regionen för att öka inflyttningen både nationellt och genom riktad invandring
- medverka till riktade satsningar för rekrytering av medarbetare till arbetslivet

Resursfördelning

Av de totala resurserna bör ca 10 procent användas för dessa åtgärder.

Koppling till det nationella programmet

Här berörs i första hand åtgärderna 111, 313, 321, 322, 323, 331, 341

Kvantifierade målsättningar

Text kan tas fram här när förutsättningarna är klara

Internationellt utbyte

Flera berörda kommuner har redan idag visst utbyte med kollegor i andra länder. Mycket talar för att man också här kan hämta goda förebilder från projekt som pågår i andra länder. Det gäller inte minst kopplingen mellan flyttningar och personalrekrytering, där alla har mycket att vinna på ökade impulser utifrån. På samma sätt som för näringslivsdelen bör Leader också här ha en ambition att gå in i vissa internationella projekt. Finansiering sker med minimum 2 % av totalsumman för programmet, ur potten för partnerskapsdelen.

4.4 Insatser som berör samspelet mellan privata, ideella och offentliga sektorn

Samhällsutvecklingen i stort är ett komplext resultat av aktiviteter som sker inom både offentlig, privat och ideell sektor. Om vi har möjlighet att få dessa krafter att dra åt samma håll kan vi bättre än idag ta vara på områdets styrkefaktorer och möjligheter. Med tanke på områdets hot och svagheter är det dessutom en nödvändighet att man samarbetar så att hoten inte realiserar.

Kan kommunernas resurser användas så att det gynnar ett ökat företagande?

Kommunerna har betydande möjligheter att påverka infrastrukturen och fysisk planering, bostadsbyggande, markanvisningar i attraktiva lägen för bostäder och arbetsplatser mm. Man kan också stödja näringslivets utveckling genom att öka samspelet med de lokala företagen när man lägger upp praktikplatser redan från grundskolan och vid planering och genomförande av yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Man kan också stödja framväxt av entreprenörskap inom den ideella sektorn t.ex. genom att bejaka initiativ till alternativa driftsformer.

Man kan också stödja näringslivet genom att inte själva ge sig in i verksamhet som lika gärna kan drivas i annan regi. Också där kommunerna själva är stora användare av en tjänst kan det finnas anledning att som alternativ till produktion i egen regi köpa upp tjänsten genom entreprenad, där kommunen då blir en av flera kunder för ett nystartat företag.

Härutöver måste man också betona vikten av att den reguljära verksamheten i kommunerna fungerar effektivt och med en tydlig inställning att man skall vara allmänhetens tjänare och inte dess herrar. Här finns åtskilligt kvar att göra i de flesta kommuner.

Kan vi förbättra utbildningen genom att bygga upp den i samspel med arbetslivet?

Det finns goda erfarenheter på hur samverkan mellan företagen och skolan kan bidra till att öka de yrkesinriktade utbildningarnas status och attraktivitet. Genom spridning av sådana exempel kan vi medverka till att fler skolor aktivt försöker bygga upp utbildning som svarar mot de lokala behoven och som med stor sannolikhet leder till jobb.

I uppdraget som såväl grundskola som gymnasieskola har, ligger att utveckla utbildningar med inriktning mot såväl entreprenörskap som hållbar utveckling. Detta arbete förutsätter ett nära samarbete mellan det lokala näringslivet, lokal offentlig förvaltning och skolan där mycket av utbildningen sker utanför den reguljära skolan. För att få ekonomi och god kvalitet på sådana insatser bör samverkan ske också över kommun- och länsgränser.

I gymnasieskolan kan elever som fritt val inom ramen för programmet Ung Företagsamhet få en första inblick i företagande och entreprenörskap. Det ger en viktig mental och praktisk träning som introduktion till företagande som försörjningsalternativ och entreprenörskap som arbets sätt. Leader bör medverka i att få fler ungdomar intresserade för detta genom aktivt stöd till sådana projekt.

Alternativa former för viss offentlig service

En diskussion pågår om avgränsning av offentliga sektorns ansvarsområde. Frågan är känslig beträffande skolor, sociala tjänster och vård. Där samtal förs om alternativa former för sådana tjänster bör Leader Bergslagen medverka till att bygga upp rådgivning och anpassade program för anställda som vill pröva möjligheterna att driva verksamheter i personalägda former.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Målsättningar

- Öka samspelet mellan skola och näringsliv på alla nivåer
- Ökad sysselsättning genom samordnade insatser mellan skilda sektorer

Målgrupper

- Kommuner, kommunalförbund och andra offentligt helägda associationsformer i det geografiska området
- Större och mindre företag och andra arbetsgivare som ges möjlighet att påverka utformningen av skolans utbildningar och samtidigt erbjuder praktik med hög kvalitet
- Personer i föreningar som ser utvecklingsmöjligheter beträffande lokal service
- Medarbetare i offentliga sektorn som överväger att driva en verksamhet i egen regi

Åtgärder

Beträffande samspelet mellan sektorerna vill Leader Bergslagen stödja projekt som avser att:

- initiera utbildningsåtgärder som svarar mot den lokala arbetsmarknadens behov
- medverka till ökad samverkan mellan områdets utbildningsinstitutioner inbördes samt med det regionens arbetsliv
- i samspel med företagsprogrammet skapa stödfunktioner för träning av personal som planerar att bygga upp verksamhet i personalägda former.

Resursfördelning

Av de totala resurserna bör ca 10 procent användas för dessa åtgärder.

Koppling till det nationella programmet

Här berörs i första hand åtgärderna 111 och 331

Kvantifierade målsättningar

Text kan tas fram här när förutsättningarna är klara

Internationellt utbyte

Flera berörda kommuner har redan idag visst utbyte med kollegor i andra länder. Mycket talar för att man också här kan hämta goda förebilder från projekt som pågår i andra länder. Det gäller inte minst kopplingen mellan företag och utbildning, där alla har mycket att vinna på ökade impulser utifrån. På samma sätt som för näringslivsdelen bör Leader också här ha en ambition att gå in i vissa internationella projekt. Finansiering sker med minimum 2 % av totalsumman för programmet, ur potten för partnerskapsdelen.

5. Internationellt samarbete

Leader Bergslagen har som mål att förstärka och utvidga internationella kontaktnät som främjar lokal utveckling och som tematiskt stärker genomförandet av programmet. Det internationella samarbetet byggs utifrån övertygelsen att ny kunskap och nya erfarenheter är grundstenen i allt utvecklingsarbete. Leader Bergslagens roll är att fungera som dörröppnare. Som lokal aktionsgrupp vill vi också göra våra projektägare medvetna om sina internationella möjligheter.

Målsättningar

Genom internationellt samarbete har vi möjlighet att själva besöka andra regioner eller bjuda in andra för att skaffa oss ny kunskap och nya infallsvinklar. Det är sällan som en verksamhet eller idé är direkt överförbar från ett land till ett annat. Varje verksamhet måste anpassas till den egna verkligheten och lokala förutsättningar. Centralt är att lära sig av de metoder och arbetssätt som man på olika håll använt sig av för att nå de mål som man lokalt ställt upp.

Om man vill få ett djupare samarbete, fokuserat på att utveckla direkt affärsverksamhet som involverar företag från olika länder, krävs ett långsiktigt arbete. Detta förutsätter att det finns företag med ett starkt eget intresse av att utveckla sina verksamheter.

Målgrupper

Bland de målgrupper som står i fokus för Leader Bergslagen-programmet finns ungdomar. Leader Bergslagen bör i sin internationella verksamhet, då det gäller företagare, i första hand vända sig till ungdomar och ungdomsföretag. Vår roll är att medverka till studieresor och kontaktskapande verksamhet som ger unga företagare eller potentiella entreprenörer möjlighet att bekanta sig med en internationell marknad.

Varför tror vi då på internationellt samarbete?

- för att lära oss av varandra
- för att vidga våra tankebanor
- för att hitta nya lösningsmodeller
- för att göra oss öppna för nya idéer

Kring vad bör samverkan byggas upp?

- Kulturellt utbyte
- Ungdomsutbyte
- Ungt företagande
- Lokal utveckling
- Organisationsutveckling

Vilka kan beröras?

- Personal som kan knyta kontakter till nyckelpersoner och följa utvecklingen inom ramen för området lokal utveckling
- Nyckelpersoner i föreningssektorn, ett kulturområde eller en företagsbransch
- Nyckelpersoner inom lokal utveckling genom arbetet med att utveckla ungdomsaktiviteter

Hur gör vi?

- Utbyter erfarenheter och arbetsmetoder genom att mötas
- Sprider goda exempel som konkretiserar erfarenheterna
- Benchmarking, där vi ställer oss mot de främsta inom ett område för att jämföra arbetsmetoder

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Internationellt samarbete bygger på kontakter och förtroende. För att samarbete skall fungera är det därför viktigt att först bygga upp kontakterna till och förtroende för sådana nyckelpersoner som kan fungera som dörröppnare i det egna landet. Detta tar tid och kräver att man möts. Att bygga ett nätverk av nyckelpersoner i olika länder blir ett första steg i förverkligandet av strategin.

Här kan man med fördel bygga vidare på de kontakter som sedan tidigare finns etablerad i bl.a. Finland och Storbritannien. Andra vägar kan vara det vänortsutbyte som finns etablerat mellan många kommuner och partners i Europa. En fördel i början är om man kan hitta ett gemensamt språk som gör att man kan kommunicera utan tolk. Ur detta perspektiv bör fokus först ställas på sådana områden och länder där man vet att det går att kommunicera på svenska eller engelska, innan man går vidare längre bort.

Om verksamheten blir omfattande kan finnas anledning att skapa en kansliresurs till internationell koordinator. Denne informerar också om andra internationella utbytesmöjligheter och skall samarbeta med andra organisationer som verkar för internationalisering i landskapet.

6. Uppföljning och utvärdering

En viktig uppgift för Leader är att bygga upp arbetet till en lärande organisation där vi efter hand kan bli mer professionella i vårt sätt att identifiera problem, peka på lösningar och genomföra åtgärder så att de leder till önskvärt resultat. Utvecklingsarbete är en mångfacetterad verksamhet. Det viktiga i hanteringen och förvaltningen av så stora projekt som det blir fråga om i Leader Bergslagens program är att ta lärdom av det utvecklingsarbete som gjorts och överföra slutresultat och erfarenheter från genomförda projekt till andra aktörer, nya projekt och den egna organisationen.

Leaderprojekten skall vara innovativa samt bidra till nytänkande och utveckling i Bergslagen. Varje projekt ska dokumentera sina slutresultat och ska efter projekttidens slut kunna fungera som modell för ny verksamhet. Erfarenheter från andra program i både Sverige och Finland visar entydigt på att projektägarna behöver få stöd för detta arbete, eftersom deras fokus är på att genomföra själva projektet.

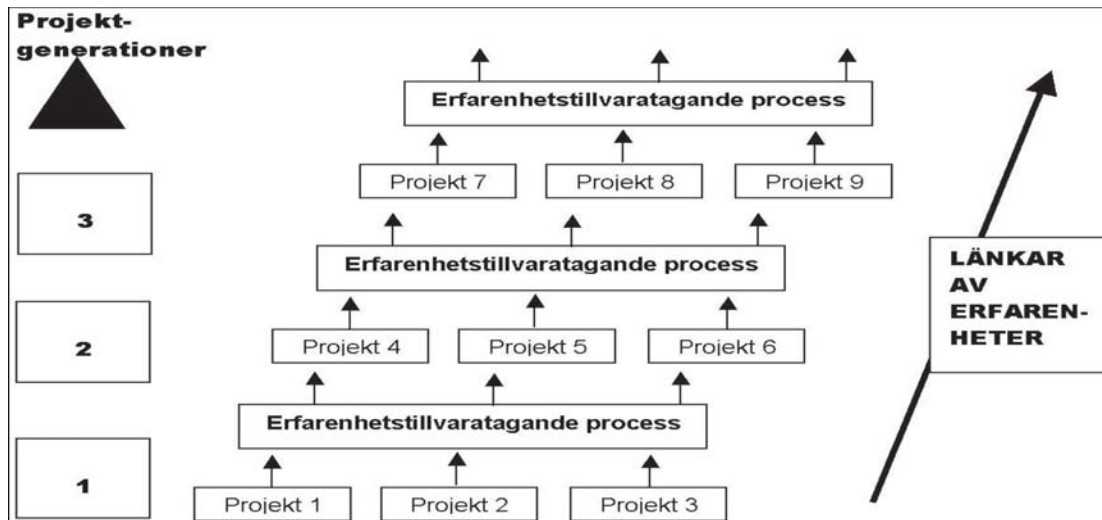
Målsättning

Leader Bergslagen vill skapa välutvecklade mekanismer för att enkelt synliggöra och överföra erfarenheter från genomförda projekt till nya projekt och för att kunna fungera som modeller för andra. Traditionella utvärderingar spelar en betydligt mindre roll i våra projekt, i synnerhet pga. att projekten ofta är småskaliga och utvärderingen lätt kan bli överdimensionerad.

Det är också viktigt att ta tillvara s.k. tyst kunskap (eng: "Tacit Knowledge"), dvs. sådan kunskap som är erfarenhetsbaserad och svåröverförbar till andra sammanhang.

Leader Bergslagen tar i bruk ett nytt arbetssätt som strävar efter att ta vara på och sprida de erfarenheter och resultat som projekten gett upphov till. Arbetssättet kan beskrivas enligt nedanstående figur.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

Utvärderingsarbetet skall mer specifikt

- stödja utvecklingsarbetet genom att nya projekt tar fasta på erfarenheterna i genomförda projekt
- skapa en systematisk återkoppling genom utvärdering i pågående projekt av genomförda utvärderingar i färdiga projekt
- skapa ett utvärderingsarbete som även tar vara på den tysta kunskapen (Tacit knowledge)
- lära av projekten (LAG som lärande organisation) och använda kunskapen i arbetet som utvecklingsorganisation
- dokumentera presentationer av projekten i digitalformat vilket beräknas ge 6 000 minuter, eller ca 100 timmar, sorterade erfarenheter som lätt både kan göras tillgängligt och presenteras för omvärlden

Målgrupp

Under den erfarenhetstillvaratagande processen fungerar ett team sakkunniga som ledare i en utvärderingsprocess för en sammantagen grupp projekt, t.ex. för turismen. Utvärderingen sker tillsammans med projektägare för projekt som beviljats medel ur programmet

Utvärderingen omfattar:

- att lägga en strategi för spridning av erfarenheter tillsammans med projektgenomförarna
- en presentation med analys och diskussion kring nästa steg i utvecklingsprocessen
- diskussion sker på en temaverkstad och riktar sig till projektens målgrupper och förmånstagare samt aktörer inom samma bransch
- därtill görs en dokumentation av resultaten i digitalt filmformat, maximalt tio minuters presentationer av projektet och intervjuer med projektledaren. Digitalfilmerna bevaras i en internetbaserad databas. Efter en genomförd programperiod finns ca 100 timmar sorterade erfarenheter i rörliga bilder för eftervärlden.

Resursprioritering

Ca 3 % av resurserna bör läggas på detta arbete.

7. Avgränsningar mot andra program

Den främsta avgränsningen av LEADER gentemot andra program är metoden och ”underifrånochupp”-perspektivet. LEADER kan mycket väl adressera samma problem- och utvecklingsområden som andra program, men gör det med en egen metod. Arbetet i partnerskap tillsammans med aktörer från de övriga sektorerna (respektive privat, ideell och offentlig), den geografiskt avgränsade och betingade programskrivningen samt perspektivet nerifrån på projektarbetet, de som är direkt berörda av problem och möjligheter får själva formulera och driva utvecklingsprojekt, är de tre mest typiska kännetecknen för ett LEADER projekt.

Varför ska man då adressera ett problem med LEADER projekt i stället för med de traditionella programmen som beskrivs nedan? De traditionella programmen kommer uppifrån med vissa (om än vida) givna ramar som i slutänden alltid måste ”träs på” det geografiska området, i stället för att utgå från dess egna förutsättningar. Den kommande programperioden förväntar man sig dessutom att projekt från dessa program skall vara stora och sträcka sig över flera kommuner i flera län, något som talar mot både den lokala förankringen och den loka anpassningen till respektive lokal förutsättning. Arbetet i dessa program sker dessutom sektorsvis, om inte projektägaren själv vill något annat, det måste inte vara en förutsättning.

EU-finansierade program som delvis täcker Bergslagens är regeringens nationella strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007-2013, med strukturfondsinsatser som medfinansieras av Europeiska Regionala Utvecklingsfonden resp. Europeiska Sociala Fonden. Vidare berörs området av insatser inom INTERREG programmen. Inom ramen för regionala utvecklingsfonden finansieras bl.a. infrastrukturåtgärder och skilda former av företagsutveckling. Inom ramen för socialfonden finansieras bl.a. insatser riktade mot arbetslösa, kompetensutveckling i mindre företag och andra arbetsgivare. INTERREG arbetet inriktas mot projekt som drivs i partnerskap mellan aktörer i minst två länder.

Det slutliga innehållet i nämnda program är i skrivande stund ännu inte fastställt. Det innebär att vi så här långt inte i detalj kan peka på avgränsningen mellan aktiviteter som kan finansieras via dessa program och sådana som kan genomföras via LEADER. Vi vet inte heller idag vilka konkreta programaktiviteter som kommer att genomföras inom de traditionella programmen som berör vårt område. De relativt begränsade medel som kan ställas till förfogande för LEADER arbetet skapar motiv för LAG gruppen att hänvisa projektpropåer till andra projekt där detta naturligt låter sig göras. Här kan LEADER kansliet över tiden bygga upp erfarenheter och kontaktytor mot andra program som göra att regionen totalt sett kan få ut mesta möjliga effekter av de samlade insatser som görs här.

Utöver EU-finansierade program finns också nationella program för stimulans till entreprenörskap och annan regional- och företagsutveckling hos exempelvis NUTEK, VINNOVA, ALMI och Länsstyrelserna. Dessa program har delvis sinsemellan överlappande, delvis olika inriktning. Genomgående är att flertalet har inriktning mer mot enskilda företag som aktörer och projektägare medan de EU-baserade företagen primärt riktas mot grupper av företag till projekt som i sin inriktning inte är direkt marknadsinriktade. På samma sätt som beträffande de förstnämnda programmen kommer LEADER kansliet över tiden att bygga upp kontaktytor mot de nationella programmen så att projekt som naturligt hör hemma där också får sin finansiering därifrån.

REMISSUPPLAGA 2007 07 03

8. Organisation

Programmet för Leader Bergslagen genomförs av en ideell förening som programägare. Föreningen har öppet medlemskap och välkomnar enskilda och institutioner med intresse och engagemang för bygdens utveckling. Det innebär att föreningen kan omfatta ett stort antal medlemmar.

Regelverket för LEADER arbetet innebär att projektet skall styras av en styrgrupp, LAG (Local Action Group), som i vårt fall är föreningens styrelse. För Leader Bergslagen har stadgats att styrelsen skall ha en sammansättning där offentlig, ideell och privat sektor är företrädare med en tredjedel vardera i andelen styrelseposter. Likaså vill vi ha en geografisk fördelning med en representant i LAG gruppen från varje kommun som ingår i föreningen, oavsett från vilken sektor man kommer. Dessutom tas hänsyn till könsfördelning, ålder, miljökompetens samt integrationsaspekter. Kommuner och länsstyrelser är finansörer till programmet, varför ledande företrädare för dessa institutioner inte bör ingå i själva LAG gruppen.

All erfarenhet lär oss att styrelsen inte bör vara för stor. I stadgarna anges att styrelsen inklusive ordföranden bör ha 12 ledamöter och härutöver 6 suppleanter.

Beträffande ledamöternas mandattid väljs man på 2 år, så att förnyelse i sammansättningen möjliggörs. Samtidigt är det en styrka om engagerade och kreativa ledamöter kan väljas om så att man kan få kontinuitet i arbetet. Det är dock viktigt att det finns mekanismer som gör att man kan byta ut ledamöter t.ex. när ny kompetens behövs som matchar förändringar i inriktning i arbetet över tid.

I föreningens stadgar föreskrivs att besluten så långt möjligt skall tas i konsensus och i annat fall med 3/4 majoritet. Stadgeförändringar kräver beslut på två föreningsstämmor och 3/4 majoritet.

Leader Bergslagen bör byggas upp med ett mindre kansli som leds av en verksamhetsledare som får det centrala ansvaret för genomförandet av programmet. Som stödjande resurser bör finnas ett antal biträdande projektledare engagerade på deltid med olika kompetensprofil. Ekonomi-administration och visst IT-stöd bör kunna tillhandahållas via någon av de kommuner som går in som medlemmar i föreningen; eventuellt kan man också lösa behoven i samverkan med andra LEADER områden.

Vårt område är relativt stort till ytan och uppdelat på många kommuner och orter. Det blir omöjligt för ett litet kansli att ha full överblick över det arbete som bedrivs i hela området. Arbetet måste därför läggas upp så att man får en nära samverkan mellan kansliet och berörda kommuners näringslivsfunktioner. Kommunerna kan aktivt stödja programmet genom att uppmuntra personer och olika grupperingar att vända sig till LAG gruppen, hjälpa till att bolla projektuppslag och stödja arbetet med ansökningar och kalkyler. Allt bör göras för att inflödet av idéer skall få så hög kvalitet som möjligt och så att de olika områdena i Bergslagen ska kunna få sin beskärda del av de stödjande resurser som kan gå ut från LAG gruppen.

REMISSUPPLAGA
2007 07 03

9. Resurser

Det har indikerats från länsstyrelserna att den totala resursramen för Leader Bergslagen kan komma att ligga på storleksordningen 6 - 7 milj. kr per år. Regelverket för Leader sätter en gräns på 15 procent för administrativa kostnader och projektledning. Kansliet torde betinga en kostnad på drygt 1 mkr per år, vilket ryms inom det tak som är angivet.

Härutöver bör LAG gruppen ha operativa medel för att köpa stödjande tjänster, rådgivningsresurser inom områden där man inte har egen kompetens samt projektmedel som stimulans till gemensamma aktiviteter för företag, föreningar och i enstaka fall enskilda projektägare.

Utöver basfinansieringen bör kansliet ha ett uppdrag att i enskilda fall försöka få fram extern finansiering, privat eller offentlig, som kompletterande insats för genomförandet av projekten. På det sättet kan de fasta resurserna drygas ut så att verksamheten räcker till fler åtgärder.

Redan med basfinansieringen kan de egentliga projektmedlen räcka till ca 400 projekt under perioden. Rätt upplagt kan den volymen räcka rätt långt i arbetet med att vitalisera en småskalig utveckling i Bergslagen.